

Hədislər
Yaşar Qurbanov
“İslam Nuru” kitabından
www.islamevi.az
yasareseri@islamevi.az

1. Möminlərin əmiri Abu Həfsə Ömər ibn əl-Xəttab ibn Nufeyl ibn Əbdülüzza ibn Riyah ibn Abdullah ibn Qurti ibn Razah ibn Ədi ibn Kə'b ibn Lüəyy ibn Ğalib əl-Quraşi əl-'Adaviydən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəviyət olunur: Allah Elçisinin belə deməsini eşitdim: «Həqiqətən əməllər ancaq niyyətlərə görədir (niyyətlərə görə qiymətləndirilir) və şübhəsiz hər kəsə niyyət etdiyi veriləcək. Hər kimin hicrəti Allah və Elçisinə görədirsə, hicrəti də Allah və Elçisinə görədir. Hər kimin hicrəti əldə edəcəyi dünya malı və ya evlənəcəyi qadına görədirsə, hicrəti də köçdüynə görədir».¹

2. Möminlərin anası Ümm Abdullah Aişədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin belə deməsi rəviyət olunur: «(Axır zamanda) əsgər ordusu vuruşmaq üçün Kəbəyə tərəf yürüş edəcək. “Beydə” adlanan yerə çatanda öndəkilər və arxadakılar (hamısı) yeirn dibinə girəcəklər». Aişə deyir ki, mən: «Ey Allahın elçisi, Necə yəni öndəkilər və axırdakılar yerin dibinə girir? Axı onların arasında bazar əhli və onlardan olmayanlar (ancaq onlara qaorışanlar) vardır» – dedim. Allahın elçisi: «Bəli, hamısı birdən yerin dibinə girəcəklər, sonra da niyyətlərinə görə diriləcəklər» – buyurdu. Hədisin mətni Buxariyə aiddir.

3. Əbu Hureyrədən -radiyallahu anhu- rəviyət olunur: “Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- belə deyərəkən eşitdim: “Allaha and olsun ki, mən gündə yetmiş dəfədən çox Allahdan bağışlanma diləyir və tövbə edirəm²” (əl-Buxari, 11/85; ət-Tirmizi, 3255).

4. Allahın Elçisinin -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- xidmətçisi Əbu Həməzə Ənəs bin Malik əl-Ənsaridən -radiyallahu anhu- rəviyət olunur: “Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- demişdir: “Qulunun tövbə etməsi sizdən birinizin səhrada itirdiyi dəvəni gözlənilmədən taparkən sevindiyyindən Allah üçün daha çox fərəhlidir” (öçərində ittifaq edilmişdir).

Müslimin rəviyətində deyilir: “Qulunun tövbə etməsi sizdən birinizin yeməyi və suyu üzərində olan dəvəsini səhrada gedərkən əlindən qaçıraraq və tapılmasından əlini üzərək, hansısa ağacın altına gəlib, onun kölgəsində ümitsiz halda yuxulayıb, bu vəziyyətdə olduğu halda dəvəsini yanında görüb, tez cilovundan tutub çəşaraq: Ay Allah, sən mənim qulumsan, mən də Sənin Rəbbinəm!- deyərək sevinməsi Allahı daha çox sevindirir” (əl-Buxari, 11/91,92; Müslim, 2747).

5. Əbu Musa Abdullah bin Qeys əl-Əş'aridən -radiyallahu anhu- Peyğəmbərin -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- belə dediyi rəviyət olunur: “Həqiqətən Günəş batdığı yerdən³ doğan zamana qədər gecə Allah Öz əlini açar ki, gündüz günah edənlər tövbə etsin, və gündüz Allah Öz əlini açar ki, gecə günah edənlər tövbə etsin” (Müslim, 2760).

6. Əbu Hureyrədən -radiyallahu anhu- rəviyət olunur: “Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- belə demişdir: “Günəş batdığı yerdən doğan zamana qədər hər kəsin tövbəsini Allah qəbul edər” (Müslim, 2704).

¹ Buxari, 1/7, 15; Müslim,1907; Əbu Davud, 2201; Tirmizi, 1647; Nəsai, 1/59,60.

² Peyğəmbəri -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- günah etməkdən Allah qoruduğu üçün onun tövbə etməsi günaha görə deyil, əksinə Allaha ibadətini kifayət qədər olmaması düşüncəsindən və ya tövbə məsələsində nümunə olmasından irəli gəlir.

³ yəni Qiyamət gününə qədər. Günəşin qərbdən doğması qiyamətin son əlamətlərindəndir

7. Əbu Abdur-Rəhman Abdullah bin Ömər bin əl-Xəttabdan -radiyallahu anhumə-Peyğəmbərin -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- belə dediyi rəvayət olunur: “Həqiqətən İzzətli və Qüdrətli Allah qulunun tövbəsini ölüm qabağı xırıltıya⁴ qədər qəbul edər” (ət-Tirmizi yaxşı hədisdir deyib. ət-Tirmizi, 3531; Əhməd bin Hənbəl, 6160, 6400; İbn Macə, 4253; və s.).

8. Zirr bin Hubeyşdən rəvayət olunur: “Xuf üzərinə məsh etməyi soruşmaq üçün Safvan bin Assalın -radiyallahu anhu- yanına getmişdim. O dedi: “Ey Zirr, səni bura gətirən nədir?”. Dedim: “Elm öyrənməyim”. O dedi: “Həqiqətən, mələklər elm tələb edənlərin istəyindən razı olduqlarına görə qanadlarını onların üzərinə açarlar”. Mən dedim: “Ayaq yoluna getdikdən sonra xuf üzərinə məsh etmək qəlbimi çox narahat edir. Sən Peyğəmbərin -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- əshabələrindən olmusan. Gəldim səndən soruşum ki, bu haqda onun bir şey dediyini eşitmisənmi? O dedi: “Bəli. Əgər biz səfərdə (və ya müsafir)* olsaydıq, o bizə cünub halı istisna olmaqla üç gün üç gecə xufları çıxarmamağı əmr edərdi. Ayaq yoluna getdikdən, və ya yuxudan sonra (dəstəmaz üçün) xufları çıxarmazdıq”. Sonra dedim: “Sən onun sevgi haqqında bir şey dediyini eşitmisənmi?” Dedi: “Bəli. Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- ilə səfərdə olarkən bir bədəvi ona ucadan müraciət etdi: “Ey Məhəmməd!”. Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- də eyni tərzdə ona cavab verdi: “Mən burdayam!” Mən ona⁵ dedim: “Vay halına, səsini alçalt, sən Peyğəmbərin -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- qarşısında, axı belə etmək qadağandır!” O dedi: “Allaha and olsun ki, yavaş danışmayacağam”. Sonra bədəvi (Peyğəmbərə müraciətlə) dedi: “Adam bir qövmü sevir, amma hələ onlara qoşulmayıb⁶”. Peyğəmbər -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- dedi: “O, Qiyamət günü sevdiyini adamlarla olacaq”.

Zirr bin Hubeyş deyir: “Sonra o, bu vaxta qədər bizə demədiyini, qərbdə olan qapının eninin qırx və ya yetmiş il olmasından (və ya o qədər enlidir ki, atının bu məsafəni qırx və ya yetmiş ilə qət etməsindən) danışdı”.

Hədisin rəvayətçilərindən olan Süfyan deyir: “Bu qapılar Şam⁷ istiqamətindədir. Uca Allah göyləri və yeri xəlq edərkən onu tövbə üçün açıq olaraq yaratmışdır və Günəş oradan doğana qədər o qapı bağlanmayacaq” (ət-Tirmizi yaxşı-səhih hədisdir demişdir, 3529; və s.).

9. Əbu Səid Sa'd bin Malik bin Sinan əl-Xudridən -radiyallahu anhu- Peyğəmbərin -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- belə dediyi rəvayət olunur: “Sizdən əvvəlkilərdən (ümmətlərdən) biri doxsan doqquz adam öldürmüşdü. Dünyada ən çox bilənin kim olduğunu soruşmuş və ona bir rahibi⁸ göstərmişlər. Onun yanına gələrək demişdir ki, doxsan doqquz adam öldürmüşəm və soruşmuşdur ki, buna tövbə varmı? O demişdir: “Xeyr”,- adam rahibi də öldürərək bununla sayı yüzə tamamladı. Sonra dünyada ən çox bilənin kim olduğunu soruşmuş və ona bir alimi göstərmişlər. Onun yanına gələrək demişdir ki, yüz adam öldürmüşəm və soruşmuşdur ki, buna tövbə varmı? O demişdir: “Bəli! Kim tövbə edənlə tövbəsi arasına girə (tövbə edənə mane ola) bilər? İnsanların Allah təalaya ibadət etdikləri (filan) yerə get, onlarla birgə Allaha ibadət elə və öz torpağına qayıtma, çünki ora şər yerdir. O yola düşüb yarısına⁹ çatmışdır ki, ölüm onu haqladı. Onun öldürülməsi üçün rəhmət və əzab mələkləri öz aralarında mübahisə etməli oldular. Rəhmət mələkləri dedilər: “O tövbə edərək qəlbi ilə Uca Allaha tərəf (doğru) gəlmişdir!” Əzab mələkləri isə dedilər: “O həqiqətən heç bir xeyir iş görməmişdir”. Onların yanına insan qiyafəsində bir mələk gəldi ki, onu öz aralarında hakim təyin etdilər. O

⁴ yəni ruh hülquma çatana qədər. Allah təala buyurur: «Günah işlər görməkdə davam edərək ölüm yetişən anda: “Mən indi tövbə etdim”- deyənlərin və kafir olaraq ölənlərin tövbəsi qəbul olunmaz...» («ən-Nisa», 18).

* bu şübhə ravidəndir.

⁵ yəni bədəviyə

⁶ Bədəvi Peyğəmbəri -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- və onun əshabələrini sevdiyini, lakin hələ ki, dini ayınləri yerinə yetirmədiyini nəzərdə tutur.

⁷ Şam indiki Suriya, İordaniya, Fələstin və Livanın olduğu ərazinin qədim adıdır. Bununla qərb istiqaməti nəzərdə tutulur.

⁸ İsrail övladlarının rahiblərindən biri.

⁹ Yolun yarısı ?????

dedi: “Bu iki (gəldiyi yerdən bura və burdan gedəcəyi yerə qədər) məsafəni ölçün, hansına yaxın olarsa, ora da aiddir. Ölçükdə gördülər ki, gedəcəyi yerə yaxındır və onu(n ruhunu) rəhmət mələkləri aldılar” (əl-Buxari, 6/373, 374; Müslim, 2766)

«əs-Səhih»də verilən¹⁰ rəvayətdə deyilir: “Salehlərin yaşadığı kəndə bir qarış yaxın olduğu üçün həmin kəndin əhalisindən sayıldı”.

«əs-Səhih»də verilən rəvayətdə deyilir: “Allah təala buna (gəldiyi yerə) uzaqlaşmağı, buna (gedəcəyi yerə) isə yaxınlaşmağı vəhy etdikdən sonra demişdir: “Aralarındakı məsafələri ölçün”. O buna (gedəcəyi yerə) bir qarış yaxın oldu və günahları bağışlandı”.

Başqa rəvayətdə: “...ora qəlbi ilə can atdı¹¹” deyilir.

10. Kə'bin -radıyallahu anhu- gözləri tutulduqdan sonra onu gəzdirən oğlu Abdullah bin Kə'b bin Malikdən rəvayət olunur ki, Kə'b bin Malikin -radıyallahu anhu- Təbuk döyüşündə Rəsulullahla -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- iştirak etməyib, arxada qalmasından danışdığını eşidib.

Kə'b dedi:

“Təbuk döyüşündən başqa, Allah Elçisinin -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- döyüşlərinin heç birində arxada qalmadım. Birdə arxada qalanların məzəmmət olunmadığı Bədr savaşında olmadım. Beləki, Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- və müsəlmanlar Qureyşin dəvələri üçün çıxmışdılar, amma Allah onları və düşmənlərini gözlənilmədən qarşılaşdırdı. Mən həmçinin İslama sadıq qalacağımıza əhd etdiyimiz Əqəb¹² gecəsi Rəsulullahla -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- birgə idim. Adamlar arasında Bədr döyüşünün Əqəbə gecəsindən daha çox yadda qalmasına (xatırlanmasına) baxmayaraq, mən Əqəbədə olmağımı Bədrdə olmağa dəyişməyəm”

O ki, qaldı Təbuk döyüşündə iştirak etməyib Allah Elçisindən -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- arxada qalmağıma, həqiqətən o döyüşə getmədiyim vaxtdakı kimi heç bir zaman güclü və varlı olmamışam. Allaha and olsun ki, o vaxta qədər heç iki minik heyvanım da yox idi, amma o döyüş zamanı bunlar mənim varım idi. Allah Elçisi (kimə qarşısa) bir döyüşə çıxarkən mütləq başqa döyüşü (ə başlamaq niyyətində olduğunu göstərərək, əsil niyyətini) gizli¹³ saxlayırdı. Allah Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- qarşıda uzaq bir səfər, uzun və susuz səhra və çoxlu sayda düşmən olduğu halda şiddətli istidə bu döyüşə başlayana qədər də belə oldu. Müsəlmanlara döyüşə hazırlaşmaqları üçün işin mahiyyətini¹⁴ açıqladı və sonra məhz hara getmək istədiyini onlara bildirdi. Allah Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- ilə o qədər müsəlman var idi ki, sayı kitaba yerləşməzdi. (Bunun üçün divan yazmaq lazımdır).

Kə'b dedi:

Uca Allahdan vəhy gəlməmiş heç kəsin bilməyəcəyini zənn edərək gizlənənlər çox az idilər. Allah Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- bu döyüşə meyvələrin yetişdiyi, kölgələrin xoş olduğu, mənim də vurğunu olduğum bir zamanda çıxmışdı.

Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- və onunla birgə müsəlmanlar hazırlaşdılar. Mən də onlarla hazırlaşmaq üçün səhərlər çıxırdım, amma heçnə etməyib qayıdırdım və öz-özümə deyirdim ki, istədiyim hər bir zaman bunu edə bilərəm. Başqaları səylə hazırlaşdıqları halda mən belə etməkdə davam etdim.

Nəhayət bir sabah Rəsulullah -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- digər müsəlmanlarla birgə yola çıxdı, mən isə hələ də hazırlıqdan heç bir şey etməmişdim. Yenə evdən çıxıb, heç bir şey etməyib qayıtdım. Mən belə vəziyyətdə olduğum halda (onlar) sürətlə aralanaraq uzaqlaşdılar. Mən yola çıxıb onlara çatmaq qərarına gəldim. Kaş ki, bunu edə biləydim! Amma bu mənə nəsib olmadı. Allah Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- qayıtdıqdan sonra

¹⁰ Müslimin «Səhih»i nəzərdə tutulur.

¹¹ ölümünə qədər onun bu torpağa can atması nəzərdə tutulur.

¹² Məkkə yaxınlığında Peyğəmbərin Mədinədən olan tərəfdarları (ənsarlar) ilə gizli görüşdükləri yerin adı.

¹³ düşmənlərdən.

¹⁴ döyüşün həqiqi məqsədini elan etdi.

münafıqlıkdə (riyakarlıqda) təqsirləndirilənlərin və Uca Allahın üzürlü saydığı zəiflərin arasında olmağım məni üzürdü.

Allah Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- Təbukə çatana qədər mənim haqqımda heçnə danışmadı. O vaxt ki, artıq orada idi və Təbuk əhalisinin arasında oturmuşdu onda soruşdu: “Kə'b bin Malik nə edir?” Bəni Səlimə tayfasından biri dedi: “Ey Allahın Elçisi, onu bahalı paltarı və təkəbbürlüyü gecikdirdi”. Muaz bin Cəbəl -radiyallahu anhu- ona dedi: “Nə pis dedin! Ey rəsulullah, Allaha and olsun ki, biz onun haqqında xeyirdən (yaxşılıqdan) başqa heçnə bilmirik”. Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- susdu və bu zaman ağ paltarlı bir adamı ilğım (xəyal) kimi görərək dedi: “Gərək ki, bu Əbu Xeysem olsun”. O həqiqətən bir sa¹⁵ xurmanı sədəqə etdiyi üçün münafıqların rişxənd etdikləri Əbu Xeysem əl-Ənsari idi.

Kə'b dedi:

“Biləndə ki, artıq Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- Təbukdan qayıdır, məni dərin hüzn bürüdü və öz-özümə: “Onun qəzəbindən necə qaçım”- deyə (yalandan) bəhanələr uydurmağa (fikirləşməyə) başladım, bunda kömək üçün ailə üzvlərimdən müdrək hər birinə müraciət etdim. (Adamlar) danışandakı artıq Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- lap yaxındadır, bütün yalanlar getdi və mən başa düşdüm ki, heç bir yalan məni onun qəzəbindən qurtarmaz, odur ki, düzünü demək qərarına gəldim.

Səhər Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- qayıtdı. O hər hansı bir səfərdən qayıdanda, hər şeydən əvvəl məscidə gələr, iki rükət namaz qılar, sonra oradakı adamlarla oturardı. Bunları etdikdən sonra arxada qaldıqlarını öz andları ilə əsaslandırılar gəldilər. Belələri səksəndən çox idi və o, onların bəraət və andlarını qəbul etdi, Allaha onları bağışlaması üçün dua etdi, gizli niyyətlərinin mühakiməsini Allaha həvalə etdi. Sonra ona mən yaxınlaşdım, onu salamladıqda qəzəbini gizlədən adamın təbəssümü kimi bir təbəssümlə dedi: “Yaxın gəl”. Mən yaxınlaşdım və qarşısında oturdum, o, dedi: “Səni qalmağa nə məcbur etdi? Məgər sən minik almamışdın?”

(Kə'b) dedi:

“Mən dedim: “Ey Allahın Elçisi! Allaha and olsun ki, əgər səndən başqa istənilən birinin qarşısında otursaydım, bir bəhanə ilə onun qəzəbindən qurtarardım, çünki mən fəsahtlə danışmağı bacaranam. Allaha and olsun, əminəm ki, mən bu gün yalan danışib səni razı salsam belə, Allah elə edəcək ki, sən tezliklə mənə qəzəblənəcəksən. Əgər doğru danışsam, sən mənə ona görə (indi) qəzəblənəcəksən, lakin Qüdrətli və Uca Allahın aqibətini Allaha tövbəyə və Elçisinin məndən razılığına görə yaxşı etməsinə ümid edirəm. Allaha and olsun ki, heç bir üzürüm yoxdur. Allaha and olsun ki, arxada qaldığım zaman heç bir vaxt olmadığım kimi güclü və varlı olmamışam!

(Kə'b) dedi:

“Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- dedi: “O ki, qaldı buna, o doğru danışdı. Nə qədər ki, Allah sənin haqqında hökm verməyib, dur ayağa”. Bundan sonra bəni Səlimənin adamları üstümə yeri-yerək mənə dedilər: “Allaha and olsun ki, sənin heç bir günahının olmadığını bildirik. Sən döyüşdən geri qalan digərlərinin etdikləri kimi Allahın Elçisinin -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- qarşısında bəraət qazanmağa aciz oldun. Halbuki Allahın Elçisinin -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- səndən ötrü bağışlanma diləməsi kifayət edərdi”.

(Kə'b) dedi:

“Onlar o qədər məni qınadılar ki, Allaha and olsun lap Allahın Elçisinin -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- yanına qayıdıb yalan dediyimi demək istəyirdim. Sonra onlardan soruşdum: Mənim başıma gələn başqasının da başına gəlibmi¹⁶? Onlar dedilər: “Bəli, daha iki nəfər oldu ki, sənin dediklərini dedilər və sənə deyilən də onlara deyildi”.

(Kə'b) dedi:

“Mən dedim ki, kimdir bu iki nəfər? Dedilər: “Murara bin Rabi'i əl-'Amri və Hilal bin Umeyyə əl-Vaqifi”.

¹⁵ Sa' – dənəvər maddələrin həcm vahididir. 1 sa' = 4,2125 litr.

¹⁶ yəni, atdığı addıma bəraətin olmadığını vicdanla boynuna alan tapıldımı?

(Kə'b) dedi:

“Mənə nümunə ola biləcək iki nəfər Bədr döyüşünün iştirakçısı olan əməli salehlərin adlarını çəkdiilər”.

(Kə'b) dedi:

“Onlar o iki nəfərin (adını) çəkəndən sonra (heç nəyi dəyişməmək) qərarına¹⁷ gəldim. Və, Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- digər adamlara arxada qalan biz üç nəfərlə danışmağı qadağan etdi”.

(Kə'b) dedi:

“Adamlar da bizdən çəkəndilər [və ya (Kə'b) dedi: “bizə qarşı dəyişdiilər”] və hətta (yaşadığım) yer mənim üçün tanınmaz oldu, çünki o mənim (öncədən) bildiyim torpaq deyildi. Əlli günü bu cür keçirdik. Mənə və o iki yoldaşıma gəlincə, onlar ağlayaraq boynu bükük halda evlərində oturmuşdular, mən isə gənc və güclü olduğum üçün evdən çıxırdım, müsəlmanlarla birgə namaz qılırdım, bazarlara gedirdim və mənimlə heç kim danışmırdı! Namazdan sonra Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- adamlarla oturarkən yanına gəldim, onu salamlayaraq öz-özümə dedim: “Görəsən mənim salamımı qaytarmaq üçün dodaqlarını tərptədimi?” Sonra ona yaxın bir yerdə namaz qılarak oğrun-oğrun (xəlvəti) baxırdım. Mən namaz qılanda o mənə baxırdı, mən ona tərəf dönəndə o məndən üzünü çevirirdi.

Müsəlmanlar tərəfindən soyuqluqla qarşılaşdığım bu uzun müddətdə (bir dəfə) əmim oğlu və insanların ən sevimlisi Əbu Qatadənin bağının hasarına (çəpər, barı) çıxaraq ona salam verdim, və Allaha and olsun ki, salamımı almadı. Ona dedim: “Ey Əbu Qatadə, səni Allaha and verirəm, bilmirsən mən Allahı və Elçisini -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- sevirəm?” O susdu. Mən yenidən Allaha and verdirdim, o susdu. Mən birdə onu Allaha and verdirdim, o dedi: “Allah və Elçisi bilir!” Onda gözlərim yaşardı (doldu) və mən hasardan tullanaraq qayıtdım.

(Bir müddət sonra) Mədinə bazarından keçərkən (eşitdim ki,) satmağa ərzaq gətirən Şamdan??? olan bir nəfər deyir: “Kim məni Kə'b bin Malikin yanına aparar?”. Adamlar məni göstərdilər. Yanıma gəlib Qassanilər hökmdarının (məlik, sultan) məktubunu verdi. Mən yazıboxuyan (katib, mirzə) olduğum üçün oxudum ki yazılıb: “...Daha sonra. Həqiqətən bizə çatdı ki, dostun səndən qaçır. Allah sənə məhəl qoymamağa, haqqının tapdalanmasına imkan verməz, qoşul bizə, bizdə təskinlik taparsan! Məktubu oxuyaraq,- özlüyümdə bu da həmçinin sınaqdır deyib- təndirə atıb yandırdım.

Vəhy hələ də gəlmirdi. Əlli günün qırxıncı günü Rəsulullahın (Allah Elçisinin) -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- elçisi gələrək dedi: “Allahın Elçisi arvadına yaxınlaşmağı sənə qadağan etdi!” Mən dedim: “Onu boşayım, yoxsa nə edim?” Dedi: “Xeyr, ondan uzaqlaş və ona yaxınlaşma”. Eyni əmri digər iki yoldaşıma da etmişdi. Məndə arvadıma dedim: “Get valideynlərinin yanına, Allah bu məsələdə hökm verənə qədər orada qal”.

Hilal bin Umeyyənin arvadıda Allahın Elçisinin -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- yanına gələrək ona dedi: “Ey Allahın Elçisi, həqiqətən Hilal bin Umeyyə xadiməsi olmayan, qüvvədən düşmüş qocadır. Ona xidmət göstərməyimə narazısanmı? O dedi: “Xeyr, lakin sənə yaxınlaşmayın!” Qadın dedi: “Allaha and olsun ki, mənə qarşı heç bir hərəkəti yoxdur, Allaha and olsun ki, onun başına bu iş gələndən ancaq elə hey ağlayır”.

Bundan sonra ailə üzvlərimdən bəziləri mənə dedilər: “Arvadına (sənə xidmət etməsi üçün) icazə verməsindən ötrü Allahın Elçisinə -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- müraciət etsənə, axı Hilal bin Umeyyənin arvadına buna icazə verib”. Mən dedim: “Bundan ötrü Allahın Elçisinə -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- heç nə demərəm, axı bilmirəm ki, Allahın Elçisi -səlləllahu aleyhi və alihi və-s-səlləm- buna nə deyər, həm də ki, mən cavanam”. Və mən belə vəziyyətdə daha on gün qalmaqla adamların bizimlə danışması qadağan olunan əlli gün başa çatdı”.

!!! Əllinci gecənin sabahı evlərimizdən birinin damında sübh namazını qılıb uca Allahın bizdən danışarkən qeyd etdiyi kimi elə bir halda oturmuşdum ki, ürəyim təngə gəlib sıxılır, gen dünya mənə dar gəlirdi. Elə bu zaman Sel dağına çıxmış bir insanın uca səslə səsləndiyini

¹⁷ yəni, sözümdən imtina etməmək qərarına.

eşitdim: “Ey Kəab ibn Malik! Sevin!” Dərhal üzüqoylu səcdəyə getdim. Asanlıq və qurtuluşun gəldiyini anladım. Allahın elçisi sübh namazını qıldığı zaman tövbələrimizin hər şeydən uca və böyük olan Allah tərəfindən qəbul olunduğunu insanlara bildirdi. Camaat da bizi mücdələməyə gəldi. Yoldaşlarımın yanına da mücdəçilər getdi. Yanıma sürətlə bir çapar gəldi. Əsləm qəbiləsindən bir nəfər də sürətlə mənə doğru gəlib dağa qalxdı. Səs atdan daha sürətli idi. Səsini eşitdiyim adam yanıma gəlib mənə mücdələdikdə üzərimdəki iki paltarımı çıxarıb muştuluq olaraq ona geyindirdim. Allaha and olsun ki, həmin gün o iki paltardan başqa paltarım yox idi. Buna görə də iki paltar borc götürüb geydim və Allah elçisinin yanına getdim. Camaat dəstə-dəstə mənim qarşıma çıxıb tövbənin qəbul olması münasibəti ilə mənə təbrik edir və: “Allahın sənə tövbəni qəbul etməsi mübarəkdir” – deyirdilər. Məscidə girdikdə Allah elçisinin insanlar tərəfindən dövrəyə alınmış bir vəziyyətdə oturduğunu gördüm. Təlha ibn Übeydullah (Allah ondan razı olsun!) ayağa qalxdı və qaçaraq yanıma gəldi. (Əllə) salam verib mənə təbrik etdi. Allaha and olsun ki, mühacirlərdən ondan başqa heç kəs ayağa qalxmadı. Kəab Təlhanın bu hərəkətini heç vaxt unutmadı. Kəab deyir: Allahın elçisinə salam verdikdə üzüm sevincdən bərq vururdu. “Ananın səni doğduğu gündən bəri keçən ən xeyirli günlə sevinci ilə mücdələm!” – dedi. Mən: “Ey Allahın elçisi! Sən tərəfdənmi, yoxsa Allah tərəfdən?” – deyər soruşdum. O: “Xeyr, Allah tərəfindən” – deyər cavab verdi. Allahın elçisi sevindiği zaman üzündən nur yağardı və onun üzünü insana ayın üzünün bir hissəsini xatırladardı. Biz onun bu xüsusiyyətinə bələd idik. Onun qarşısında əyləşdikdə dedim: “Ey Allahın elçisi! Tövbəmin qəbul olunmasına qarşılıq malımdan Allah və elçisinin yolunda sədəqə verəcəyəm” Allahın elçisi: “Malının bir hissəsini saxla. Çünki bu sənə üçün xeyirlidir” – buyurdu. Mən: “Mən Xeybərədəki oxumu saxlayıram” – dedim. Yenə belə dedim: “Ey Allahın elçisi! Allah-taala mənə doğruluğa görə xilas etdi. Yaşadığım müddətdə yalnız doğru söyləmək tövbəmin (pozulmaz) olmasıdır”. Allaha and olsun ki, bu sözləri Allah elçisinə söylədiyim gündən bəri Allahın doğru danışmaqda mənə imtahana çəkdiyindən daha yaxşı bir şəkildə müsəlmanlardan kimsəni imtahana çəkdiyini bilmirəm. Allaha and olsun ki, bu sözləri Allah elçisinə söylədiyim gündən bu günə kimi qəsdən yalan söyləmədim. Allahdan bundan sonra yaşadığım müddət ərzində mənə qorumasını istəyirəm. Sonra Allah-taala bu ayəni nazil etdi: “Allah çətin saatda bir qisminin ürəyi [şəkk-şübhəyə düşüb peyğəmbərdən və cihaddan] dönmək üzrə ikən Peyğəmbərə, onun ardınca gedən mühacirlərə və ənsara tövbə nəşib etdi. Sonra Allah onlara qarşı şəfqətli və mərhəmətli olduğu üçün tövbələrini qəbul buyurdu! Həmçinin [Təbuk döyüşündən] geri qalmış üç nəfərin də [tövbələrini qəbul etdi]. Belə ki, gen dünya onlara dar olmuş, ürəkləri [qəm-qüssədən] təngə gəlib sıxılmışdı. Onlar Allahdan [Allahın əzabından] yalnız Onun özünə sığınmağın mümkün olduğunu başa düşdülər. Allah onlara tövbə etmək üçün tövbə nəşib etdi. Şübhəsiz ki, Allah tövbələri qəbul edəndir və rəhmlidir! Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və [imanında, sözündə, işində] doğru olanlarla olun! [Peyğəmbər və onun sadıq əshabələri ilə birlikdə olun!]” (ət-Tovbə, 117-119).

Kəab deyir: Allaha and olsun ki, Allahın mənə islama qovuşdurduqdan sonra mənə bəxş etdiyi ən böyük neməti Allah elçisinə düz danışaraq yalan danışib həlak olanlar arasında olmamağım idi. Allah-taala vəhy nazil etdiyi zaman yalan söyləyənlər haqqında bir nəfərə söylədiyinin ən pisini söyləyərək belə buyurur: “Yanlarına qayıtdığınız zaman onlardan üz döndərməməyiniz, onları məzəmmət etməməyiniz üçün [yalandan] Allaha and içəcəklər. Siz də onları məzəmmət etməyin! [Qoyun qiyamət günü əzabı daha şiddətli olacaq küfr və nifaqlarında davam etsinlər!] Çünki onlar mürdardırlar və qazandıqları günahlara görə düşəcəkləri yer də Cəhənnəmdir! Onlardan razı olsanız deyər, qarşınızda [Allaha] and içəcəklər. Siz onlardan razı olsanız da, Allah fasiq bir tayfadan razı olmaz!” (ət-Tovbə, 95-96)

Kəab deyir: Biz and içdikləri zaman andlarını Allah elçisinin qəbul etdiyi, onlardan beyət aldığı və onlar üçün bağışlanma dilədiyi həmin o üç nəfərdən arxada buraxıldıq. Allahın elçisi bizim işimizi Allah-taala bu bərədə Öz hökmünü verənədək təxirə saxladı. Nəhayət Allah Öz sözünü (hökmini) dedi: «Həmçinin [Təbuk döyüşündən] geri qalmış üç nəfərin də [tövbələrini qəbul etdi]». Lakin Allah-taala burada bizim döyüşdən geri qalmağımızı deyil, Peyğəmbərə (s) and içib üzür gətiriyi zaman anı və üzürü Peyğəmbər (s) tərəfindən qəbul olunan kəslərdən arxada

buraxılmağımızı və işimizin təxirə salınmasını nəzərdə tuturdu».¹⁸ Bir rəvayətdə isə belə deyilir: «Peyğəmbər (s) Təbuk döyüşünə cümə axşamı günü çıxdı. O hara isə getdikdə cümə axşamı getməyi sevərdi». Digər bir rəvayətdə isə belə deyilir: «Səfərdən isə yalnız günün birinci hissəsi qayıdardı. Qayıtdığı zaman da məscidə gələr, iki rükət namaz qıldıqdan sonra orada əyləşərdi».

11. Əbu Nüceyd İmran ibn Husayn əl-Xuzaidən (Allah ondan və atasından razı olsun!) rəvayət olunur ki, Cüheynə qəbiləsindən zinadan hamilə qalmış bir qadın Allah elçisinin hüzuruna gələrək dedi: «Ey Allahın elçisi! Cinayət törətmişəm. Məni cəzalandır». Allahın peyğəmbəri onun yaxın qohumunu çağıraraq dedi: «Onunla yaxşı rəftar et. Uşağı dünyaya gətirdikdən sonra isə onu mənim yanıma gətir». Kişi elə də etdi. Bir müddətdən sonra Allahın peyğəmbəri qadının gətirilməsini əmr etdi, qadın gətirildikdən sonra isə onu öz paltarlarıyla bağlayıb daşqalaq etdilər. Peyğəmbər (s) ona cənazə namazı qılmağa hazırlaşarkən Ömər soruşdu: «Ey Allahın elçisi! Sən ona cənazə namazı qılırsanmı? Axı o zina edib?» Peyğəmbər (s) də öz növbəsində belə cavab verdi: «O, elə bir tövbə etdi ki, əgər bu tövbə Mədinənin yetmiş sakini arasında bölüşdürülsəydi, hamısına çatardı. Sən canını hər şeydən uca və böyük olan Allah üçün fəda edən bundan da fəzilətli insan görmüşdünmü?!»¹⁹

12. İbn Abbasdan (Allah ondan və atasından razı olsun!) Allah elçisinin belə deməsi rəvayət olunur: «Əgər Adəm övladının bir vadi dolusu qızılı olsa, o, iki vadi dolusu qızıl istər. Onun ağzını isə yalnız torbaq dolduracaqdır. Allah tövbə edənlərin tövbəsini qəbul edər».²⁰

13. Əbu Ruqəyyə Təميم ibn Aus əd-Daridən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Peyğəmbər (s): «Din səmimilikdir»²¹ – dedi. Səhabələr: «Kimə qarşı?» – deyər soruşduqda o: «Allaha, Onun kitabına, elçisinə, müsəlmanların rəhbərlərinə və adi müsəlmanlara qarşı» – deyər cavab verdi. Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.²²

14. Əbu Səid Həsən əl-Bəsrindən rəvayət olunur ki, Aiz ibn Amr (Allah ondan razı olsun!) Übeydullah ibn Zeydin yanına daxil olaraq dedi: «Ay oğul! Mən Allah elçisinin (s): “Həqiqətən, çobanların ən pisi qəddarcasına davranandır [Öz sürüsünə qarşı amansız və rəhmsiz olandır. O, sürüsünə nə gəzdirərkən, nə də otararkən mülayimlik göstərməz, əksinə ona qarşı həm bu vaxtlarda, həm də suvarma zamanı amansız və qəddar olar. Sürüdəkilər onun verdiyi əziyyət və zülm nəticəsində bir-birilərini əzərlər]” – deməsini eşitdim. Nə badə sən də onlardan olasan!» Übeydullah ona belə dedi: «Əyləş, sən Məhəmmədin (s) səhabələrinin ələntisindənsən [kəpəyindənsən]». Kişi: «Onların içində ələnti olanları vardımı?» – soruşduqda Übeydullah: «Ələntilər onlardan sonra və onlardan qeyriləri arasında yarandı» – deyər cavab verdi. Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.²³

15 İbn Məsuddan (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «İsrail övladlarında yaranan ilk nöqsan o idi ki, onlardan biri digəri ilə qarşılaşdıqda: “Ey

¹⁸ Buxari, 8/86, 93, Müslim, 2769-cu hədis. Alimlər bu hədisdən bir çox faydalı hökmlər hasil etmişlər: tələb olunmadan and içməyin caizliyi, zərurət olduğu halda məqsədin gizlədilməsi, hər hansı bir xeyirin əldən buraxılmasına təəssüf etmək, təəssüflənənin ümid etməsi, qeybətə tərək etmək, bidətçilərlə münasibəti kəsmək, səfərdən qayıdandan namaz qılmasının və onun ilk olaraq məscidə gəlməsinin müstəhəbliyi, zahirə görə hökm vermək, üzürlü səbəblərin qəbul olunması, doğruluğun fəziləti, Allah və elçisinə olan itaəti yaxınların məhəbbətindən üstün tutmaq, nemətlərin təzələndiyi və bəlalərin dəf edildiyi zaman mücdə verməyin müstəhəb olması, niyyətə görə and içmək, gələn insanla əllə salamaşmaq, onun üçün ayağa qalxmaq və şükr səcdəsinin müstəhəbliyi.

¹⁹ Müslim, 1696-cı hədis, Əbu Davud, 4440-cı hədis, Tirmizi, 1435-ci hədis, Nəsai, 4/51, Əhməd, 4/43, 435, 437, 440.

²⁰ Buxari, 11/216, 217, Müslim, 1048 və 1049-cu hədislər, Əhməd, 1/370, 3/122 (Ənəs ibn Malikdən rəvayət olunan hədis).

²¹ Dinin dirəyi və əsası nəsihətdir.

²² Müslim, 55-ci və 4944-cu hədislər, Nəsai, 7/156, Tirmizi, 1927.

²³ Müslim, 1830-cu hədis, Əhməd, 5/64.

filankəs! Allahdan qorx və etdiyindən əl çək. Çünki bu sənə halal buyurulmamışdır” – deyərdi. Səhərişi gün həmin adamla yenə qarşılaşdığı zaman adam yenə də əvvəlki halında idi. Lakin onun bu halı [çəkindirənə] onunla birlikdə yeyib içməyə, oturub qalxmağa mane olmadı. Onlar bu hərəkətlərində davam edincə Allah onların qəlblərini bir-birinə bənzətdi». Sonra Allahın elçisi (s) bu ayəni oxudu: «İsrail oğullarından kafir olanlara həm Davudun, həm də Məryəm oğlu İsanın dili ilə lənət oxundu. Bu onların üsyan etmələrinə və həddi aşmalarına görə idi. Onlar etdikləri pis əməldən əl çəkmirdilər [Və ya onlar bir-birini etdikləri pis əməldən çəkirmirdilər]. Onların gördükləri iş necə də pis idi! Onların [kitab əhlinin] bir çoxunun kafirlərlə dostluq etdiyini görürsən. Gör nəfslərinin əvvəlcədən onlar üçün hazırladığı şey [küfr] necə pisdir ki, Allahın onlara qəzəbi tutmuşdur. Onlar əbədi əzaba düçar olanlardır! Əgər onlar Allaha, Peyğəmbərə və ona nazil olana inansaydılar, kafirləri özlərinə dost tutmazdılar. Lakin onların çoxu itaətdən çıxmış fəsiqlərdir!»²⁴ Sonra Allahın elçisi (s) dedi: «Əsla, Allaha and olsun ki, ya yaxşı işlər görməyi əmr edər pis işləri qadağan edərsiniz, ya zalımın əlindən tutar haqqa boyun əydirər və onu haqq üzərində saxlırsınız, ya da Allah-taala bəzilərinizin qəlblərini bir-birinizin qəblərinə bənzətdər, sonra da onları lənətlədiyi kimi sizi də lənətləyər». Hədisi Əbu Davud və Tirmizi rəvayət etmiş,²⁵ sonuncusu hədisi həsən adlandırmışdır.

Bu Əbu Davudun mətni idi. Tirmiziyə məxsus mətnə isə belə deyilir: «İsrail övladları günaha batdıqları zaman alimləri onları çəkindiridilər, lakin onlar çəkinmədilər. Buna baxmayaraq alimlər də onların məclisində onlarla bərabər oturub yeyib içdilər. Nəticədə də Allah onların qəlblərini bir-birinə bənzətdi. Davudun, Məryəm oğlu İsanın dili ilə lənət oxudu. Bu onların üsyan etmələrinə və həddi aşmalarına görə idi». Allahın elçisi dirsəklənərək əyləşmişdi. Birdən belə dedi: «Xeyr, and olsun canım əlində olana ki, siz onları haqqa boyun əydirməyincə [bu hal davam edəcəkdir]».

16. Əbu Hüeyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Münafiqin əlaməti üç keyfiyyətdir: danışanda yalan danışar, vədinə xilaf çıxar, ona verilən əmanətə xəyanət edər». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.²⁶

Bir rəvayətdə isə belə deyilir: «Oruc tutsa da, namaz qılsa da, özünü müsəlman hesab etsə də...».

17. Hüzeyfə ibn Yəmandan (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Allahın elçisi (s) bizə iki hadisəni danışmışdı. Artıq mən onlardan birini gördüm, digərini isə gözləyirəm. Peyğəmbər (s) bizə söyləmişdi ki, əmanət insanların qəblələrinin dərinliyinə kimi endi. Sonra Quran nazil oldu. İnsanlar Qurandan elm əxz etdilər. Sünnədən də öyrəndilər. Sonra Allahın elçisi (s) bizə əmanətin qaldırılmasından bəhs edərək dedi: “İnsan yatır, əmanət onun qəlbindən götürülür. Əmanətin izi nazik bir ləkə kimi qalır. Sonra yenə yatır və əmanət yenə də onun qəlbindən götürülür və bu dəfə onun izi qabarcıq şəklində olur. Ayağının üzərində diyirlətdiyin qaynar kömür parçasından [dərin] qabarıq. Onu böyümüş görürsən, lakin içində heç bir şey yoxdur”. Sonra Peyğəmbər (s) bir [çınqıl] daş götürüb ayağının üstündə diyirlətdi və sözü belə davam etdi: “Elə bir dövr gələcəkdir insanlar bir-biriləri ilə alver edəcəklər və az qala əmanəti qaytara biləcək bir nəfərə də rast gəlinməyəcək. Hətta: “Filan qəbilədə bir etibarlı adam vardı” – deyiləcəkdir. Qəlbində xardal dənəsi qədər iman olmayan biri haqqında: “O necə də davamlı, necə də zərif, necə də ağıllı bir insandır”. Hüzeyfə: elə bir zəmanədə yaşadım ki, sizlərdən hansınızla alver etməyimə fərq qoymurdum. Əgər o müsəlman olsaydı, onun dini mənə haqqımı qaytarmağa məcbur edərdi. Yox əgər xristian və ya yəhudi olsaydı, onun valisi [qazisi] mənə

²⁴ əl-Maidə, 78-81.

²⁵ Əbu Davud, 4336-cı hədis, Tirmizi, 3050-ci hədis, İbn Macə, 4006-cı hədis. Hədisin isnadında kəsik vardır. Lakin bu fəslə dair Təbərani Əbu Musadan rəvayət etmişdir. Heysəmi “Məcməuz-zəvaid”də onun ravilərinin səhih isnadda olan ravilər olduğunu bildirir.

²⁶ Buxari, 1/83, 84, Müslim, 59-cu hədis.

haqqımı qaytarardı. Bu gün isə aranızdan yalnız filankəs və filankəslə ticarət edirəm». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.²⁷

18. Hüzeyfədən və Əbu Hüreyrədən (Allah onların hər ikisindən razı olsun!) Allah elçisinin belə deməsi rəvayət olunur: «Hər şeydən uca və ulu olan Allah insanları [diriltildikdən sonra] bir araya toplayacaq. Möminlər ayağa qalxacaq və Cənnət onlara doğru yaxınlaşdırılacaq. Onlar Adəm əleyhissəlamın yanına gəlib: “Ey atamız! Cənnəti bizim üzümüzə aç” – deyəcəklər. O da: “Sizi Cənnətdən çıxardan atanızın günahı olmadımı?! Mən buna sahib deyiləm. Siz Allahın sevimlisi oğlum İbrahimin yanına gedin” – deyəcəkdir. Onlar İbrahimin yanına gələcəklər. Lakin İbrahim onlara: “Mən buna sahib deyiləm. Mən çox uzaq dost olmuşam [bu yüksək dərəcəyə çatmamışam].²⁸ Siz [bu barədə] Allahın danışdığı Musanın yanına gedin” – deyəcəkdir. Beləliklə, onlar Musanın yanına gələcəklər. Musa da onlara: “Mən buna sahib deyiləm. Siz Allahın kəlməsi və ruhu olan İsanın²⁹ yanına gedin” – deyəcəkdir. İsa da onlara: “Mən buna sahib deyiləm” – deyəcəkdir. Sonda onlar Məhəmmədin (s) yanına gələcəklər. O ayağa qalxacaq və ona izn veriləcəkdir. Əmanət və qohumluq göndəriləcək və onlar siratın sağ və sol tərəflərində dayanacaqlar. Aranızdan birincilər ildirim kimi keçəcəklər». Mən: «Atam ana sənə qurban olsun! İldırım kimi keçmək necə olur?» – deyə soruşdum. O da: «Bir göz qırpmında ildirimin necə gedib qayıtdığını görməmişinizmi? Sonra külək kimi, daha sonra quş kimi, daha sonra isə insanların qaçışı kimi keçəcəklər. Onları qaçırdan əməlləri olacaqdır. Peyğəmbəriniz də siratın üzərində dayanıb: “Ey Rəbbim! Salamət et! Qulların əməlləri acizləşincəyə, adam yeriyyə bilməyib iməkləyəne qədər salam et!” – deyəcəkdir. Siratın hər iki tərəfində tutulması əmr edilmiş adamları tutmaqla əmr olunmuş qarmaqlar asılmışdır. Onlara [keçərək sıyrılanlar] qurtulurlar, [onlara keçirilib] üst-üstə yığılanlar isə cəhənnəmlidir». Əbu Hüreyrə deyir: «Əbu Hüreyrənin canı əlində olana and olsun ki, həqiqətən, Cəhənnəmin dibi yetmiş payızlıq [illik] məsafədir». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.³⁰

19. Əbu Xubeyb Abdullah ibn Zübeyrdən (Allah ondan və atasından razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Cəməl döyüşü³¹ [hücumu] günü Zübeyr öz mövqeyində dayandığı zaman mənə çağırırdı. Mən də yanına getdim. Dedi: “Ay oğul! Bu gün öldürülən ancaq ya zalımdır, ya da məzlum.³² Mən bu gün özümün məzlum kimi öldürüləcəyimi düşünürəm. Mənim ən böyük dərdim borcumdur. Səncə borcumuzu verdikdən sonra malımızdan bir şey qalacaqmı?” Sonra əlavə edərək: “Ay oğul, malımızı sat, borcumu ödə” – dedi və malının üçdəbirlərini vəsiyyəət etdi. Onun üçdəbirinin üçdəbirlərini də Abdullah ibn Zübeyrin oğullarına vəsiyyəət edərək: “Borcu ödədikdən sonra malımızdan artıq qalanının üçdəbiri sənə oğlanlarınındır” – dedi».

Hişam deyir: «Abdullahın bəzi övladları Zübeyrin Xubeyb və Əbbad adlı oğulları ilə həmyaş idi. Həmin vaxt da [Zübeyrin] doqquz oğlu və doqquz qızı var idi».

Abdullah deyir: «[Atam] mənə borcunu ödəməyi vəsiyyəət edər və deyərdi: “Ay oğul! Əgər hansısa borcumu ödəməkdən aciz qalsan, mənim mövlamımdan [ixtiyar sahibimdən] yardım istə!” Abdullah deyir: “And olsun Allaha ki, onun nə demək istədiyini anlar-anlamaz: “Sənə mövlan kimdir, atacan?” – deyə soruşdum. “Allah!” – deyə cavab verdi. Allaha and olsun ki, onun borclarını ödəyərkən heç bir çətinliyə düşmədim. Yalnız: “Ey Zübeyrin Mövlası! Onun əvəzinə borclarını Sən ödə!” – deyə dua edərdim, o da ödəyərdi. Zübeyr öldürüldü, özündən sonra torpaq ərazilərindən başqa nə dinar, nə də dirhəm miras qoydu. Bu ərazilər Ğabə,³³ Mədinədə on bir, Bəsrədə iki, Kufədə və Misirdə isə bir evdən ibarət idi. Zübeyr borca belə düşmüşdü: bir kişi Zübeyrin yanına mal gətirib ondan bu malı saxlamasını istəmişdi. Zübeyr də:

²⁷ Buxari, 11/286, 13/33, 34, Müslim, 143-cü hədis, Tirmizi, 2180-ci hədis, İbn Macə, 4053-cü hədis.

²⁸ İbrahim əleyhissəlam bu sözü təvazökarlığından söyləmişdir.

²⁹ İsa əleyhissəlamın “Allahın kəlməsi” adlandırılmasının səbəbi onun Allah-taalanın bir “Ol!” deməsindən yaranmasıdır. Onun “Allahın ruhu” adını alması isə ölümləri və qəlbləri diriltməsi ilə əlaqədardır.

³⁰ Müslim, 192-ci hədis.

³¹ Bu, möminlərin əmiri Əli ibn Əbu Taliblə (Allah ondan razı olsun!) Aişə (Allah ondan razı olsun!) arasında olan məşhur savaşıdır.

³² İbn Tin deyir: Bu döyüşdəki məzlumlar səhabələrdir. Zalımlar isə bu dünya uğrunda vuruşan qeyri-səhabələrdir.

³³ Bu, Mədinənin iyirmi kilometrliyindəki məşhur ərazinin adıdır.

“Onu mənə borc olaraq ver. Mən onun itirilməsindən qorxuram” – demişdi. Zübeyr heç bir vaxt nə valilik etmiş, nə ona 0vergi, xərac toplamaq tapşırılmış, nə də başqa işlərlə məşğul olmuşdur. O yalnız Allah elçisi (s), Əbu Bəkr, Ömər və Osmanla (Allah onlardan razı olsun!) döyüşlərdə birlikdə iştirak etmişdir. Onun borcunu hesabladım və iki milyon iki yüz minə çatdığını gördüm».

Həkim ibn Hizam Abdullah ibn Zübeyrlə qarşılaşdığı zaman: “Qardaşoğlu, qardaşımın borcu nə qədərdir?” – deyə soruşdu. Abdullah deyir ki: “Mən də borcun miqdarını gizlədərək: “Yüz min” – dedim. Həkim: “Vallah malınızın bu borcu ödəməsini hesab etmirəm” – dedi. Mən: “İki milyon iki yüz min olsa necə?” – deyə soruşduqda, o: “Sizin buna gücünüz çatacağını hesab etmirəm. Aciz qalsanız, məndən kömək istəyin” – dedi”.

Zübeyr Ğabəni yüz yetmiş minə almışdı. Abdullah da bir milyon altı yüz minə satdı və ayağa qalxaraq: “Zübeyrin kimə borcu varsa, ona Ğabədən ərazi verməklə ödəyək” – dedi. Abdullah ibn Cəfər gəldi. Zübeyrin ona dörd yüz min borcu var idi. O, Abdullah ibn Zübeyrə: “İstəyirsinizsə, həmin borcu sizə bağışlayım” – dedi. Abdullah da: “Xeyr!” – deyərək imtina etdi. O yenə Abdullah ibn Zübeyrə: “İstəyirsinizsə, mənim borcumun ödənilməsini təxirə salın” – deyə müraciət etdi. Abdullah buna da: “Xeyr” – deyərək razılıq vermədi. O: “Onda mənə buradan bir hissə ərazi verin” – dedi. Abdullah da: “Burdan buraya qədər sənindir” – deyə torpağın bir hissəsini ona borcun əvəzi olaraq verdi. Beləliklə, Abdullah ərazinin bir hissəsini sataraq borcları tam şəkildə ödədi. Ərazidən dörd səhm³⁴ yarım artıq qalmışdı. O, Müaviyənin yanına gəldi. Amr ibn Osman, Münzir ibn Zübeyr və İbn Zəmə də Müaviyənin yanında idilər. Müaviyə ondan soruşdu: “Ğabəyə nə qədər qiymət qoyuldu?” Abdullah: “Hər səhminə yüz min” – deyə cavab verdi. Müaviyə: “Nə qədər satılmamış ərazi qaldı” – deyə soruşdu. Abdullah da öz növbəsində: “Dörd səhm yarım” – deyə cavab verdi. Münzir ibn Zübeyr dedi: “Onun bir səhmini yüz minə alıram”. Amr ibn Osman da: “Mən də onun bir səhmini yüz minə alıram” – dedi. İbn Zəmə də öz növbəsində: “Mən də onun bir səhmini yüz minə alıram” – dedi. Müaviyə: “Beləliklə, neçə səhm qaldı” – deyə soruşdu. Abdullah da: “Səhm yarım” – deyə cavab verdi. Müaviyə: “Mən də onun hamısına yüz əlli min verirəm” – dedi. Abdullahın sözlərinə görə Abdullah ibn Cəfər ərazidən ona düşən hissəni Müaviyəyə altı yüz minə satdı. Abdullah ibn Zübeyr [atasının] borcları ödəyib qurtardıqdan sonra Zübeyrin oğlanları dedi: “Bizə düşən mirası aramızda böl”. Abdullah da belə cavab verdi: “And olsun Allaha ki, dörd il [həcc] mövsümlərində: “Eşidin! Kimin Zübeyrdən alacağı varsa, bizə müraciət etsin, biz də ödəyək” – deyə [əhaliyə] müraciət etmədikcə onu sizin aranızda bölməyəcəyəm”. O belə də etdi. Hər il [həcc] mösümündə bunu elan etdi. Dörd il bitdikdən sonra o mirası övladların arasında bölərək onlara üçdəbirini verdi. Zübeyrin dörd zövcəsi var idi. Onların hər birinə bir milyon iki yüz min düşdü. Zübeyrin bütövlükdə mal-dövlətinin sayı isə əlli milyon iki yüz min idi». Hədisi Buxari rəvayət etmişdir.³⁵

20. Cabirdən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Haqsızlıq etməkdən çəkinin. Çünki haqsızlıq qiyamət günü zülmət olacaqdır. Xəsislik etməkdən də çəkinin. Çünki xəsislik sizdən əvvəlkiləri həlak etdi, onları bir-birilərinin qanını tökməyə və məhrəmləri halal etməyə³⁶ gətirib çıxardı». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.³⁷

21. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Qiyamət günü bütün haqlar öz sahiblərinə qaytarılacaqdır. Hətta buynuzsuz qoyunun haqqı buynuzludan alınacaqdır».³⁸ Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.³⁹

³⁴ Təxminən 7.293m2.

³⁵ Buxari, 6/160, 163.

³⁶ Qadınları barədə onlara haram buyurulanları halal edərək onlarla zina edər və pis işlər görərdilər.

³⁷ Müslim, 2578-ci hədis.

³⁸ Hədis qiyamət günü heyvanların, mükəlləf insanların, uşaqların və dəlilərin dirilməsini bəyan edir.

³⁹ Müslim, 2582-ci hədis.

22. İbn Ömər dən (Allah ondan və atasından razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Vida həccindən danışırıdım. Peyğəmbər (s) bizim aramızda idi. Vida həccinin nə olduğunu bilmirdik. [Bu zaman] Allahın elçisi (s) Allahı həmd-səna etdi. Sonra Məsih əd-Dəccalı yada saldı. Onun haqqında uzun-uzadı danışaraq buyurdu: “Allah-taalanın göndərdiyi elə bir peyğəmbər yoxdur ki, ümmətini onunla qorxutmasın. Nuh və ondan sonra göndərilən [bütün] peyğəmbərlər [öz ümmətlərini] onunla qorxutmuşlar. Əgər o sizin aranızdan çıxsın, onun işi və halı sizə gizli qalmaz və qalmaqaldır. Sizin Rəbbiniz təkgöz deyildir. O [Dəccal] isə sağ gözündən kordur. Onun gözü sanki qabarmış [dombalmış] üzüm dənəsi kimidir. Eşidin! Allah-taala sizin qanınızı və əmlakınızı bu ölkəyə, bu ayın, bu günün müqəddəsliyi kimi sizlərə toxunulmaz etmişdir. Eşidin! Çatdırdımı?” Səhabələr: “Bəli!” – deyər cavab verdilər. Peyğəmbər (s) üç dəfə: “Allahım! Şahid ol!” – dedikdən sonra: “Vay olar sizlərə! [Onun üçün] dinləyin! Məndən sonra bir-birinizin boynundan vuran kafirlərə çevrilməyin!” – buyurdu». Buxari hədisi tam şəkildə, Müslim isə bir hissəsini rəvayət etmişdir.⁴⁰

23. Aişədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Kim bir qarış torpağı belə haqsız zəbt etsə, yeddi qat yer ona sarılacaqdır».⁴¹ Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁴²

24. Əbu Musadan (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Allah-taala zalıma möhlət verər. Onu yaxaladıqda isə [əzabından] xilas etməz». Sonra Allahın elçisi (s) bu ayəni oxudu: «Rəbbin zülmkar məmləkətləri əzabla yaxalayanda belə yaxalayar. Onun cəzası, doğrudan da, ağır və şiddətlidir». (Hud, 102). Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁴³

25. Müazdan (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: Allahın elçisi (s) mənə göndərəkən belə dedi: «Sən əhli-kitabdan olan bir xalqın yanına gedirsən. Öncə onları Allahdan başqa ibadətə layiq haqq məbudun olmamasına və mənim Allahın elçisi olmağıma şəhadət verməyə çağır. Bunu qəbul etdikləri təqdirdə onlara bildir ki, Allah onlara bir sutka ərzində beş vaxt namazı fərz buyurmuşdur. Bunu da qəbul etsələr, onlara xəbər ver ki, Allah onlara zəkat verməyi əmr etmişdir ki, bu da onların zənginlərindən alınmış yoxsullarına verilsin. Bunu da qəbul etsələr, mallarının ən yaxşılarını almaqdan çəkin və məzlumun [bəd] duasından qorx. Çünki onunla Allah arasında pərdə yoxdur».⁴⁴

26. Əbu Hümejd Əbdürrəhman ibn Səd əs-Sədidən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Peyğəmbər (s) Əzd qəbiləsindən adı Abdullah olan İbn əl-Lütbiyyə nəşəbli bir kişini zəkat toplamaq üçün məmur təyin etdi. Həmin adam Peyğəmbərin (s) hüzuruna gəldikdə: “Bu sizindir. Bunu isə mənə hədiyyə veriblər” – dedi. Allahın elçisi (s) minbərə qalxdı, Allaha həmd-səna etdikdən sonra buyurdu: “Beləliklə, mən sizlərdən birini Allahın mənə təyin etdiyi bir vəzifəyə təyin edirəm. O da yanıma gəlib: “Bu sizindir. Bunu isə mənə hədiyyə veriblər” – deyir. Əgər o dürüst adamdırsa, atasının, yaxud da anasının evində otursaydı, ona hədiyyə gələrdimi?! Allaha and olsun ki, sizlərdən biri haqsız olaraq bir şey götürsə, qiyamət günü Allahın hüzuruna onu daşıyaraq gələcəkdir. Aranızdan heç kəsin bağırın bir dəvəni, böyürən bir inəyi, mələyən bir qoyunu daşıyaraq Allahın hüzuruna gələcəyini bilmirəm”. Sonra Allahın elçisi (s) qoltuqaltı ağıqlarının⁴⁵ görünəcəyi bir təzədə əllərini havaya qaldıraraq üç dəfə: “Allahım çatdırdımı?” – dedi». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁴⁶

⁴⁰ Buxari, 8/82, Müslim, 169-cu hədis, 4/2247.

⁴¹ Allah-taala qulun haqsız yerə zəbt etdiyi ərazini qiyamət günü məhşərə qədər ona daşıdıracaqdır. Bu onun boğazında bir halqa kimi olacaqdır.

⁴² Buxari, 5/76, Müslim, 1612-ci hədis.

⁴³ Buxari, 8/267, Müslim, 2583-cü hədis.

⁴⁴ Buxari, 3/283, 285, Müslim, 19-cu hədis.

⁴⁵ Müslimin rəvayətində isə bu ağıqların gözqamaşdırıcı dərəcədə olmadığı bildirilir.

⁴⁶ Buxari, 5/162, Müslim, 1832-ci hədis, Əhməd, 5/423.

27. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Kim qardaşına onun namusu və ya başqa bir şey barəsində haqsızlıq edibsə, dinar və dirhəmin olmayacağı gündən əvvəl bu gün ondan halallıq alsın. Əgər onun saleh əməli [savabı] varsa, etdiyi haqsızlığın həcmində ondan çıxılacaqdır. Onun savabları olmasa, [haqsızlığa məruz qalan] insanın günahlarından götürülüb ona [haqsızlıq edənə] daşıtılacaqdır». Hədisi Buxari rəvayət etmişdir.⁴⁷

28. Əbu Bəkrə Nufey ibn əl-Harisdən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Zaman (il) Allahın göyləri və yeri yaratdığı gündə olduğu kimi öz şəkli ilə dönr. İl on iki aydır. Bu aylardan dördü haram aydır. Üçü dalbadal gəlir. Zülqadə, zülhiccə, məhərrəm ayları və cümədiyələxırla şaban ayları arasında olan Müdar qəbiləsinin rəcəbi.⁴⁸ Bu hansı aydır?» Biz: «Allah və elçisi daha yaxşı bilir» – dedik. Allahın elçisi (s) bir qədər susdu. Onu başqa adla adlandıracağını düşündük. Allahın elçisi (s): «Zülhiccə deyilmi?» – dedi. Biz də: «Əlbəttə!» – deyə cavab verdik. Allahın elçisi (s): «Bu hansı şəhərdir?» – dedi: Biz yenə də: «Allah və elçisi daha yaxşı bilir» – dedik. Allahın elçisi (s) bir qədər susdu. Yenə də ona başqa ad verəcəyini düşündük. O: «Müqəddəs şəhər deyilmi?» – dedi. Biz də: «Əlbəttə!» – deyə cavab verdik. Allahın elçisi (s): «Bu hansı gündür?» – dedi: Biz yenə də: «Allah və elçisi daha yaxşı bilir» – dedik. Allahın elçisi (s) yenə də bir qədər susdu. Ona başqa ad verəcəyini düşündük. O: «Qurban bayramı günü deyilmi?» – dedi. Biz də: «Əlbəttə!» – deyə cavab verdik. Allahın elçisi (s) buyurdu: «Şübhəsiz ki, sizin qanınız, əmlakınız və namusunuz bu ölkəndə, bu ayınızda bu gününüzün müqəddəsliyi kimi toxunulmazdır. Rəbbinizin hüzuruna çıxacaqsınız. Sizdən əməlləriniz barədə soruşacaqdır. Dinləyin! Məndən sonra bir-birinizin boynundan vuran kafirlərə çevrilməyin! Eşidin! Burada olanlar [mənim bu sözlərimi] burada olmayanlara çatdırsın! Ola bilsin ki, sözlərimin çatdırıldığı adamlar onları eşidənlərdən daha yaxşı yadda saxlasınlar». Sonra: «Çatdırdımmı? Çatdırdımmı?» – dedi. Biz də: «Bəli!» – dedik. Allahın elçisi dedi: «Allahım, şahid ol!» Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁴⁹

29. Əbu Ümamə İyas ibn Sələb əl-Harisidən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Kim and içərək müsəlman birinin haqqını alsa, Allah-taala Cəhənnəmi ona vacib, cənnəti isə haram edər». Kim isə: «Ey Allahın elçisi! Əgər xırda bir şey olsa, necə?» – deyə dilləndi. Allahın elçisi (s) isə: «Araq⁵⁰ ağacının bir budağı belə olsa» – deyə cavab verdi. Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.⁵¹

30. Ədi ibn Ümeyrdən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Allah elçisinin (s) belə deməsini eşitdim: “Sizlərdən birini hər hansı bir işə məmur təyin etdiyimiz zaman bir iynəni və ya ondan da artığını bizdən gizlədərsə, qiyamət günü onu oğurluq malı kimi gətirəcək”. Ənsarlardan olan qaradərili bir kişi ayağa qalxdı. Onun [bu hərəkətləri] sanki mənim gözümdən önündədir. [Üzünü Allah elçisinə (s) tutaraq]: “Ey Allahın elçisi! Mənə verdiyin işi məndən geri götür” – dedi. Allahın elçisi (s): “Sənə nə olub?” – deyə soruşdu. Kişi: “Sənin belə söylədiyini eşitdim” – dedi. Allahın elçisi (s): “Onu indi də söyləyirəm: hər hansı bir işə təyin etdiyimiz məmur [aldığı] azı da, çoxu da gətirsin. Ona gətiriləni götürür, ona qadağan ediləndən isə qaçır” – buyurdu». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.⁵²

31. Ömər ibn əl-Xəttəbdən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Xeybər döyüşü günü Peyğəmbərin (s) səhabələrindən bir qrupu gəlib: “Filankəs şəhid oldu, filankəs də şəhid oldu” – dedilər. Hətta bir adamın yanından keçdikdə: “Filankəs də şəhid oldu” – dedilər.

⁴⁷ Buxari, 5/73.

⁴⁸ Rəcəb ayının Mudar qəbiləsi ilə birgə gəlməsinin səbəbi bu qəbilənin Rəcəb ayındakı qadağalara digər ərəb qəbilələrindən daha layiqli və qətiyyətli şəkildə riayət etməsidir.

⁴⁹ Buxari, 8/83, Müslim, 1679-cu hədis.

⁵⁰ Budaqlarından misvak emal olunan tanınmış ağac növüdür.

⁵¹ Müslim, 138-ci hədis.

⁵² Müslim, 1833-cü hədis. Hədisdə işində az və ya çox xəyanətə yol verən məmur haqqında şiddətli təhdid vardır.

[Bunu görən] Peyğəmbər (s): “Xeyr, mən onu oğurladığı əbada Cəhənnəmdə gördüm” – dedi». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.⁵³

32. Əbu Musadan (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Allah elçisi (s): «Mömin üçün kərpicləri bir-birini saxlayan bina kimidir»⁵⁴ – deyib barmaqlarını bir-birinə pərçimlədi. Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁵⁵

33. Yenə də Əbu Musadan (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Kim yanında ox olduğu halda məscidlərimizin, yaxud bazarlarımızın yanından keçsə, əli ilə oxun tiyələrindən (dəmir başlıqlarından) tutsun ki, müsəlmanlara hər hansı bir tərzdə zərər verməsinlər». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁵⁶

34. Nüman ibn Bəşirdən (Allah ondan və atasından razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Möminlər biri-birilərini sevməkdə, qarşılıqlı mərhəmət göstərməkdə və biri-birilərinə qarşı rəğbət bəsləmələrində, əzalarından biri ağrıdığı zaman bunun ağrı-acısından digər əzaları yuxusuz və qızdırma içində olan cəsədə bənzərlər». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁵⁷

35. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Peyğəmbər (s) Həsən ibn Əlini öpdü. Bu vaxt əl-Əqra ibn Habis ət-Təmmimi də Peyğəmbərin (s) yanında oturmuşdu. əl-Əqra [üzünü allah elçisinə tutaraq] dedi: «Mənim on övladım var, ancaq indiyədək onlardan birini belə öpməmişəm. Allahın elçisi (s) onun üzünə baxdı, sonra belə dedi: «Mərhəmət göstərməyə, mərhəmət də göstərilməz». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁵⁸

36. Aişədən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Bir qrup bədəvi ərəbləri Allah elçisinin (s) hüzuruna gələrək: “Siz [az yaşlı] uşaqlarınızı öpürsünüzmü?” – dedilər. Allahın elçisi (s) isə: “Bəli!” – deyər cavab verdi. Onlar: “Lakin biz, Allaha and olsun ki, öpmürük!” – dedilər. Allahın elçisi (s) [üzünü onlara tutub]: “Əgər Allah mərhəməti qəlblərinizdən çıxardıbsa, mənim əlimdən nə gələr?!” – dedi». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁵⁹

37. Cərir ibn Abdullahdan (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «İnsanlara mərhəmət göstərməyənlərə Allah da mərhəmət göstərməz». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁶⁰

38. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Sizlərdən biri camaata namazda imamlıq edirsə, namazı yüngülləşdirsin. Çünki namaz qılanlar

⁵³ Müslim, 114-cü hədis.

⁵⁴ Qurtubi deyir: «Bu misal möminin möminə kömək və yardım etməsinə təşviqi ifadə edir. Bu qaçılması mümkün olmayan qətiyyətli bir işdir. Bir bina kərpiclərinin bir-birini saxlamasıyla və bir-birinə güc verməsiylə tamamlandığı və ayaqda dura bildiyi kimi, bu amilin olmadığı təqdirdə isə binanın hissələrinin dağıldığı və binanın tamamilə məhv olduğu kimi, mömin də qardaşının köməyi, onu müəyyən yerlərdə əvəz etməsi və onun dəstəyi olmadan təkbaşına dünyəvi və dini işlərində müvəffəqiyyətə nail ola bilməz. Əksinə, özünün bütün mənafeələrini həyata keçirməkdə, ona zərər yetirə biləcək qüvvələrə qarşı mübarizə aparmaqda aciz qalar. Belə olan halda onun dünyəvi və dini həyatının nizamı natam qalar və bu qayda ilə də o, [istəmədən] həlak olanlar sırasına daxil olar».

⁵⁵ Buxari, 5/72, 10/376, Müslim, 2585-ci hədis.

⁵⁶ Buxari, 13/22, Müslim, 2615-ci hədis, Əhməd, 4/397, 400, 410.

⁵⁷ Buxari, 10/367, Müslim, 2586-cı hədis, Əhməd, 4/270. Hədisdə müsəlmanların hüquqlarına hörmət bəsləmək, onların qarşılıqlı yardımlaşmasına və biri-birilərinə qarşı lütfkar davranmalarına təşviq etmə kimi örnəklər vardır.

⁵⁸ Buxari, 10/359, 360, Müslim, 2319-cu hədis.

⁵⁹ Buxari, 10/360, Müslim, 2317-ci hədis, Əhməd, 6/70.

⁶⁰ Buxari, 13/303, Müslim, 2319-cu hədis, Əhməd, 3/40.

arasında zəif, xəstə və ahıl [bir rəvayətdə: ehtiyacı olan] insanlar vardır. Lakin tək özü qılsa, istədiyi qədər uzatsın». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁶¹

39. Aişədən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Allah elçisi (s) sevdiyi bir əməli tərک etsəydi, bunu yalnız insanların onu edib, sonra da özlərinə fərz bilmələrindən ehtiyatlanaraq edərdi». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁶²

40. Yenə də Aişədən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Peyğəmbər (s) onlara rəhmi gəldiyindən visal etməyi⁶³ qadağan etdi. [Belə olan halda] müsəlmanlar Peyğəmbərə (s): «Axı sən özün belə edirsən!» – dedilər. Peyğəmbər (s) onlara belə cavab verdi: «Mən sizin kimi deyiləm. Gecə yatıram, Allah-taala mənə həm yedizdirir, həm də içizdirir [mənə yeyib-içmiş insanda olan qüvvəni verir]». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁶⁴

41. Əbu Qətadə əl-Haris ibn Rəbiyyədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Mən namaza dururam və namazımı uzatmaq istəyirəm. Lakin uşağın ağlamasını eşidirəm və anasını narahat saxlamamaq üçün namazı qısaltırım». Hədisi Buxari rəvayət etmişdir.⁶⁵

42. Cündub ibn Abdullahdan (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Kim sübh namazını qılsa, Allahın himayəsindədir. Allah sizdən himayəsinə keçmək barədə heç bir şey tələb etməz. Çünki O, kimdənsə himayəsi barədə bir şey tələb etsə, onu mütləq yaxalar və onu üzə üstə Cəhənnəmə atar». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.⁶⁶

43. İbn Ömərdən (Allah ondan və atasından razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Müsəlman müsəlmanın qardaşdır. Ona zülm etməz və onu ələ verməz. Kim qardaşının bir ehtiyacını təmin etsə, Allah da onun ehtiyacını təmin edər. Kim bir müsəlmanın dərđini yüngülləşdirsə, Allah da ona qiyamət gününün dərđlərindən birini yüngülləşdirər. Kim bir müsəlmanın eybini ört-basdır etsə, Allah da onun eybini qiyamət günündə ört-basdır edər». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.

44. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Müsəlman müsəlmanın qardaşdır. Ona xəyanət etməz, ona yalan danışmaz və öz dəstək və köməyini ondan əsirgəməz. Hər bir müsəlmanın namusu, malı və qanı digər müsəlmana haramdır. İnsanın pis adam olması üçün müsəlman qardaşına nifrət etməsi kifayətdir». Hədisi Tirmizi rəvayət etmiş və onu həsən adlandırmışdır.⁶⁷

45. Yenə də Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Bir-birinizə həsəd aparmayın, almaq istəmədiyiniz malın qiymətini qaldırmayın, bir-birinizə kin, nifrət bəsləməyin, arxa çevirməyin, bir-birinizin ticarətini pozmayın. Ey Allahın qulları, qardaş olun! Çünki müsəlman müsəlmanın qardaşdır: ona zülm etməz, öz dəstək və köməyini ondan əsirgəməz və ona xor baxmaz. Təqva buradadır» – deyib üç dəfə əli ilə sinəsinə işarə etdi və sonra: «İnsanın pis adam olması üçün müsəlman qardaşına nifrət etməsi kifayətdir. Müsəlmanın qanı, malı və namusu digər müsəlmana haramdır». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.⁶⁸

⁶¹ Buxari, 2/168, Müslim, 467 və 85-ci hədislər.

⁶² Buxari, 3/9, Müslim, 718-ci hədis, Əhməd, 6/34, 168, 170.

⁶³ Səhur və iftar etmədən oruc tutmaq.

⁶⁴ Buxari, 4/177, Müslim, 1105-ci hədis, Əhməd, 6/242, 258.

⁶⁵ Buxari, 2/169.

⁶⁶ Müslim, 657-ci hədis. Hədis digər beş vax namazla yanaşı sübh namazını qılan insana pislik etməməyi qəti şəkildə xəbərdarlıq edir və onu da vurğulayır ki, ona pislik etməyin qarşılığında dəhşətli əzab vardır.

⁶⁷ Tirmizi, 1928-ci hədis. Hədis səhihdir.

⁶⁸ Müslim, 2564-cü hədis.

46. Ənəsdən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Sizlərdən biri özünə istədiyini qardaşına istəmədikcə mömin olmaz». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁶⁹

47. Yenə də Ənəsdən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Allahın elçisi (s) buyurdu: «Qardaşın zalım da olsa, məzlum da olsa, ona kömək et!» Bir kişi [Peyğəmbərə (s) xitabən] dedi: «Ey Allahın elçisi! Məzlumdursa, kömək edərəm. Mənə deyən görüm, əgər o zalımdırsa, ona necə kömək edim?» Allahın elçisi (s) isə belə cavab verdi: «Onun haqsızlıq etməsinin qarşısını alacaqsan və bu da [sənin ona] köməyindir». Hədisi Buxari rəvayət etmişdir.⁷⁰

48. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allahın elçisinin belə deməsi rəvayət olunur: «Bir müsəlmanın başqa müsəlman qarşısında beş öhdəçiliyi vardır: salamını almalı, xəstələndiyi zaman onu ziyarət etməli, dəfn mərasimində cənazəni müşayiət etməli, dəvət olunduqda dəvətini qəbul etməli və asqırdığı zaman [əlhəmdülilləh deyərsə], ona yərhəməkallah – Allah sənə rəhm etsin deyə dua etməlidir». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁷¹

Müslimin rəvayətində isə Peyğəmbərin (s) belə dediyi bildirilir: «Bir müsəlmanın başqa müsəlman qarşısında altı öhdəçiliyi vardır: Müsəlmanla görüşdüyn zaman salam verməli, dəvət etdikdə dəvətini qəbul etməli, nəsihət istədikdə nəsihət verməli, asqıraraq “Əlhəmdülilləh” dedikdə ona yərhəməkallah – Allah sənə rəhm etsin deyə dua etməli, xəstələndikdə onu ziyarət etməli və nəhayət, dünyasını dəyişdikdə onun dəfn mərasimində iştirak etməlisən».

49. Əbu Ümarə əl-Bərə ibn Azibdən (Allah ondan və atasından razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Allahın elçisi (s) bizə yeddi şeyi əmr, yeddi şeyi isə qadağan etdi. Xəstəni ziyarət etməyi, cənazəni müşayiət etməyi, [müsəlman] asqıraraq “Əlhəmdülilləh” dedikdə ona yərhəməkallah – Allah sənə rəhm etsin deyə dua etməyi, and içənin andını yerinə yitməyi, məzluma kömək etməyi, dəvəti qəbul etməyi və salamı yaymağı əmr etmişdir.⁷² Qızıl üzük taxmağı, gümüş qabdan içməyi, [dəvə üçün] qırmızı ipək yəhəri, ipək və kətanın qarışığından alınan paltarları, ipək, atlas və zərxara paltarlarının geyinilməsini isə qadağan etmişdir». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁷³

Bir rəvayətdə isə ilk yeddi il arasında «İtən əşyanı elan etməyi» cümləsi vardır.

50. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Kim bu dünyada birinin eybini örtərsə, Allah da qiyamət günü onun eyblərini örtər». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.⁷⁴

51. Yenə də Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: Allah elçisinin (s) belə deməsini eşitdim: «İşlədiyini günahları söyləyənlərdən başqa ümmətimin hamısı bağışlanmışdır. İşlədiyini günahı söyləməsi, insanın gecə bir günah işləyib, səhər açıldıqda isə Allahın onun günahını örtüyü halda: “Ey filankəs! Mən dünən belə etdim” – deməsidir. Halbuki, o gecə yatdığı zaman artıq Allah onun günahını örtmüşdür. O isə səhər açıldıqda Allahın onun günahı üzərinə atdığı örtüyü açır». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁷⁵

⁶⁹ Buxari, 1/53, 54, Müslim, 45-ci hədis. Burada “...mömin olmaz” cümləsi müsəlmanın ibadət və günah hesab olunmayan əməllərdən özünə arzuladığını qardaşına arzulamadıqca imanının kamillik dərəcəçəsinə çatmamasını ifadə edir. Hədis müsəlmanları qarşılıqlı məhəbbətə təşviq edir. Məhəbbət də öz növbəsində müsəlmanları qarşılıqlı yardıma və dəstəyə gətirib çıxarır. Bu hədislə imanın əhatəsi göstərilir və onun qanunları daha da gücləndirilir.

⁷⁰ Buxari, 5/71, 12/289.

⁷¹ Buxari, 3/90, Müslim, 2162 və 5-ci hədislər.

⁷² Tanıdığın və tanımadığın adamlara salam vermək.

⁷³ Buxari, 3/90, Müslim, 2066-cı hədis.

⁷⁴ Müslim, 2590 və 72-ci hədislər.

⁷⁵ Buxari, 10/405, 406, Müslim, 2990-cı hədis. İbn Battal söyləyir: İnsanın etdiyi böyük günahı danışması Allahın, Onun elçisinin və əməlisəlah möminlərin haqqına qarşı etinasız və sayqısız yanaşmaqdır. Bunda onlara qarşı bir

52. Yenə də Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Əgər kənizin zina etdiyi sübut olunsa, ona [əlli] qamçı vurun, lakin söyüb təhqir etməyin. Əgər bundan sonra yenə zina etməyi müəyyən olsa, ona yenə [əlli] qamçı vurun və əsla söyüb təhqir etməyin. Üçüncü dəfə də bu hal təkrar olunarsa, onu [eybini müştəriyə demək şərti] saçın bir telinə belə olsa, satın». ⁷⁶ Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir. ⁷⁷

53. Yenə də Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Şərab içmiş bir kişini Peyğəmbərin (s) hüzuruna gətirdilər. Peyğəmbər (s): “Onu vurun!” – deyə əmr etdi. Bizdən kimi əli ilə, kimi ayaqqabısı ilə, kimi də paltarını ilə onu vurdu. Bəziləri də ona: “Allah səni rüsvay eləsin!” – deyə ona bədd dua oxudular. (Bunu görən) Allahın elçisi (s): “Belə deməyin, onun əoeyhinə şeytana kömək etməyin” – dedi». Hədisi Buxari rəvayət etmişdir. ⁷⁸

54. İbn Ömərən (Allah ondan və atasından razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Müsəlman müsəlmanın qardaşdır. Ona zülm etməz və onu ələ verməz. Kim qardaşının bir ehtiyacını təmin etsə, Allah da onun ehtiyacını təmin edər. Kim bir müsəlmanın dərini yüngülləşdirsə, Allah da ona qiyamət gününün dərnlərindən birini yüngülləşdirər. Kim bir müsəlmanın eybini ört-basdır etsə, Allah da onun eybini qiyamət günündə ört-basdır edər». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir. ⁷⁹

55. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Kim bir müsəlmanın dərini yüngülləşdirsə, ⁸⁰ Allah da ona qiyamət gününün dərnlərindən birini yüngülləşdirər. Kim çətinlikdə olan bir müsəlmanın işini asanlaşdırsa, Allah da onun işini həm bu dünyada, həm də axirətdə asanlaşdırar. Kim bir müsəlmanın eybini ört-basdır etsə, Allah da onun eybini həm bu dünyada, həm də axirətdə ört-basdır edər. Bəndə qardaşına kömək etdikcə, Allah da o bəndənin köməyində olar. Kim elm öyrənmək məqsədilə yola çıxarsa, Allah da Cənnətin yolunu ona asanlaşdırar. Əgər bir dəstə camaat Allahın kitabını oxumaq və Onu birgə öyrənmək məqsədilə Allah-taalanın evlərindən birində yığırsa, onlara sakitlik və rahatlıq nazil olar, ⁸¹ mərhəmət onları bürüyər, mələklər onları dövrəyə alar və Allah-taala onların [əməlləri ilə öyünərək, fəzilətlərini aşkara çıxardaraq] Öz yanındakılarla birgə anar. Kimin ki əməli onu ləngitsə, əsil-nəcabəti heç vaxt onu qabağa apara bilməz». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir. ⁸²

56. Əbu Musa əl-Əşaridən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Peyğəmbərin (s) yanına ehtiyacılı biri gəldiyi zaman o, üzünü yanındakılara tutaraq:

inadkarlıq vardır. Lakin edilən günahların gizli saxlanması isə laqeydsizlikdən və sayqınsızlıqdan uzaq olmaq deməkdir. Çünki böyük günahlar onu işləyəni zəlliliyə və alçaqlığa məruz qoyur. Əgər insanın işlədiyi bu böyük günah barədə hər hansı bir hədd (şəriətin qoyduğu cəza hökmü) varsa bu hədd tətbiq edilməlidir. Hədd vacib olmadıqda və Allahın haqqı tamamilə ödəndikdə isə onu məzəmmət etmək lazımdır. Çünki Allah-taala səxavətlilərin səxavətlisidir və mərhəməti qəzəbində qabaqlayır. Bunun üçün də əgər insan günahını bu dünyada ört-basdır edirsə, Allah-taala axirətdə onu heç vaxt ifşa etməz. Etdiyi günahlarını söyləyənlər isə bu mərhəmətdən uzaqdırlar. Bax: “Fəthu-l-bəri”, 10/406.

⁷⁶ Hədis böyük günah işləyənlərdən ayrılmağı və onlarla qaynayıb-qarışmamağı bildirir.

⁷⁷ Buxari, 12/146, 147, Müslim, 1703-cü hədis.

⁷⁸ Buxari, 12/57. Bir rəvayətdə isə: «Qardaşınızın əleyhinə şeytanın yardımçısı olmayın» – deyilir. Əbu Davudun rəvayətində (4478-ci hədis) isə hədisin sonunda belə bir əlavə vardır: «Allahım! Onu bağışla! Allahım! Onu rəhm et!»

⁷⁹ Buxari, 5/70, 71, Müslim, 2580-ci hədis.

⁸⁰ Hədisdə müsəlmanların ehtiyaclarını ödəməyin, imkan daxilində onlara elm, mal, şan-şöhrət və nəsihətlərlə kömək etməyin, o cümlədən müsəlmanlara xeyirxah işlər görmələri üçün yol göstərməyin, biləvasitə yaxud bilvasitə, yaxud da öz vəsətəti ilə onlara dəstək olmağın və onların arxasından dua etməyin fəziləti qeyd edilir.

⁸¹ Bu hal, qəlbın Allahın qüdrətinin bütün kainatı əhatə etməsini bilməsi ilə arxayınlıq tapdığı və həyatda baş verən hər hansı bir fəvqəladə hadisədən əziyyət çəkmədiyi bir haldır. Belə ki, qəlb ona vəd olunan mükafatı əldə etməyə böyük ümid bəsləməklə və Allahın onu yalnız özü ilə məşğul olmağa müvəffəq etməklə sakitlik tapır.

⁸² Müslim, 2699-cu hədis.

“Havadarlıq edin, savab qazanarsınız. Allah Öz peyğəmbərinin dili ilə sevdiyini edər” – deyərdi». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁸³

Bir rəvayətdə isə: «...istədiyini edər» – deyilir.

57. İbn Abbasdan (Allah ondan və atasından razı olsun!) Bərirə və onun əri haqqında belə deməsi rəvayət olunur: «Peyğəmbər (s) Bərirəyə: “Ərinə qayıtmazsanmı?” – dedi. Bərirə də: “Ey Allahın elçisi! Sən mənə əmr edirsənmi?” – dedi. Peyğəmbər (s) də: “Mən ancaq havadarlıq edirəm” – deyə cavab verdi. Bərirə də öz növbəsində: “Mənim buna ehtiyacım yoxdur” – dedi». Hədisi Buxari rəvayət etmişdir.⁸⁴

58. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Günəşin doğduğu hər gün hər bir insan bədənindəki hər bir oynaqə görə bir sədəqə verməlidir. İki nəfər arasında ədalətlə hökm verməyinin özü bir sədəqədir. Heyvana minməkdə kimə isə kömək etməyin və ya onun əşyalarını heyvana yükləməyin bir sədəqədir. Xoş bir söz söyləmək özü bir sədəqədir. Namaza gedərkən atdığı hər bir addım bir sədəqədir. Camaata əziyyət verən hər hansı bir maneəni yoldan götürməyinin özü bir sədəqədir». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁸⁵

59. Ümm Gülsüm bint Üqba ibn Əbu Müeytdən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: Allah elçisinin (s) belə deməsini eşitdim: «İnsanları barışdırmaq üçün söz gəzdiren [yaxşı mənada nəmmamlıq edən] və ya xeyir söyləyən yalançı deyildir». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁸⁶

Müslimin rəvayətindəki əlavədə isə Ümm Gülsüm belə deyir: «Üç haldan başqa Peyğəmbərin (s) insanların yalan danışmasına icazə verdiyini eşitmədim». Ümm Gülsüm bununla müharibə vəziyyətini, insanlar arasında barış yaratmağı, ərin arvada, arvadın da ərə söylədiyini nəzərdə tuturdu.

60. Aişədən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Allahın elçisi (s) qapının ağzında yüksək tonla danışan [iki] münaqişəli adamların səsini eşitdi. Onlardan biri digərindən borcunun bir hissəsini bağışlamağını və onunla mülayim rəftar etməsini istəyirdi. O birisi isə: «Allaha and olsun ki, etmərəm» – deyirdi. Bu zaman Allahın elçisi (s) onların yanına çıxıb dedi: «Yaxşılıq etməmək üçün Allaha and içən hanı?» – deyə soruşdu. Adam: «Mənəm, ey Allahın elçisi! O hansını istəyirsə mən razıyam» – deyə cavab verdi. Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁸⁷

61. Əbul Abbas Səhl ibn Səd əs-Saididən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Amr ibn Aufun oğlanları arasında münaqişənin olması Allah elçisinə (s) çatdıqda o, yanındakılarla birlikdə oğlanlar arasında barış yaratmaq məqsədilə evdən çıxdı. Allah elçisinin (s) başı onlara qarışarkən namazın vaxtı gəlib çatdı. Bilal Əbu Bəkrin (Allah onların hər ikisindən razı olsun!) yanına gəlib dedi: «Ey Əbu Bəkr! Allah elçisinin (s) başı qarışdığından kecikib. Namazın vaxtı da gəlib çatıb. Bəlkə sən namazda camaata imamlıq edəsən?» Əbu Bəkr də öz növbəsində: «İstəsən edərəm» – deyə cavab verdi. Bilal namaz üçün iqamə oxudu. Əbu Bəkr önə çıxaraq təkbir etdi. İnsanlar da onun arxasınca təkbir etdilər. Bu zaman Allahın elçisi (s) cərgələrin arası ilə gələrək önə cərgəyə keçdi. Camaat əl çalmağa başladı. Əbu Bəkr namaz qılarkən sağa-sola boylanmazdı. Camaat daha gur əl çaldıqda Əbu Bəkr ətrafına baxdı və gözləri Allah elçisinə (s) sataşdı. Allahın elçisi (s) namazı davam etdirməsi üçün ona işarə etdi. Əbu Bəkr əlini havaya qaldıraraq Allaha həmd-səna etdi, geriye çəkilərək birinci cərgədə öz yerini tutdu. Allahın elçisi (s) önə keçərək namazı idarə etdi. Namazı bitirdikdən sonra üzünü camaata tutaraq: «Ey insanlar! Namazda bir şey baş verincə nə oldu ki, əl çalmağa başladınız? Əl çalmaq qadınlar

⁸³ Buxari, 3/238, Müslim, 2627-ci hədis.

⁸⁴ Buxari, 9/359, 360.

⁸⁵ Buxari, 5/226, 6/93, 94. Müslim, 1009-cu hədis.

⁸⁶ Buxari, 5/220, Müslim, 2605-ci hədis.

⁸⁷ Buxari, 5/225, 226, Müslim, 1557-ci hədis.

üçün nəzərdə tutulmuşdur. Namaz qılarkən nə isə baş versə, “Sübhənallah” – deyin. Çünki “Sübhənallah” sözünü eşidən adam mütləq çönüb ətrafa baxar» – dedi. [Sonra üzünü Əbu Bəkrə tutaraq]: «Ey Əbu Bəkr! Mən sənə [namazı davam etdirməyin] üçün işarə etdiyim zaman sənə namazı idarə etməyə nə mane oldu?» – deyə soruşdu. Əbu Bəkr də öz növbəsində belə cavab verdi: «Əbu Qühafənin oğlunun nə həddi var ki, Allah elçisinin (s) önündə insanlara imamlıq etsin!» Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁸⁸

62. Harisə ibn Vəhbədən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Allah elçisinin (s): “Dinləyin! Sizə Cənnət əhli haqda xəbər verimmi? Bu, insanların zəif görərək xor baxdıqları hər bir zəif insandır [Təvazökarlığına görə bu dünyada zəif sayılır]. Belə ki, [bu zəif insan] əgər Allaha and verərsə, Allah-taala onun andını dərhal yerinə yetirər. [İndi isə] eşidin! Sizə Cəhənnəm əhli haqda xəbər verimmi? Bu da hər bir qaba, acgöz və lovğa insandır” – deməsini eşitdim». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁸⁹

63. Əbul Abbas Səhl ibn Səd əs-Saididən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Peyğəmbərin (s) yanından bir kişi keçdi. Peyğəmbər (s) yanında əyləşən səhabədən: «Bunun haqda nə deyə bilərsiniz?» – deyə soruşdu. Səhabə də: «Ən şərəfli insanlardandır. And olsun Allaha, əgər bir qadına elçi getsə, evləndirilməyə, havadarlığı olsa, qəbul olunmağa layiqdir» – deyə cavab verdi. Allah elçisi (s) susdu. Sonra yenə başqa bir kişi keçdi. Allahın elçisi (s) onun barəsində də səhabədən: «Bəs bunun barəsində fikrin nədir?» – deyə soruşdu. Səhabə də öz növbəsində belə cavab verdi: «Ey Allahın elçisi! Bu kişi yoxsul müsəlmanlardandır. Bir qadına elçi getsə, evləndirilməməyə, havadarlığı olsa, qəbul olunmamağa və bir söz söyləsə, dinlənilməməyə layiqdir». Allahın elçisi (s) dedi: «Bu yoxsul insan belələri ilə [sayılıb-seçilənlərlə] dolu dünyadan daha xeyirlidir». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁹⁰

64. Əbu Səid əl-Xudridən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Cənnətlə Cəhənnəm bir-biriləri ilə mübahisə etdilər. Cəhənnəm: “Zülmkarlar və təkəbbürlü insanlar məndədir” – dedi. Cənnət isə: “İnsanların zəifləri və yoxsulları isə məndədir” – dedi. Allah onlar arasında belə hökm verdi: sən Cənnət, Mənim mərhəmətimsən. Səninlə istədiyimə mərhəmət göstərirəm. Sən Cəhənnəm isə Mənim əzabımdır. Səninlə də istədiyimə əzab verirəm. Sizin hər ikinizi də doldurmaq Mənə aiddir». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.⁹¹

65. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Qiyamət günü böyük cüssəli, kök adam Allahın hüzuruna çıxacaq və onun Allah yanında ağcaqanadın bir qanadı qədər də ağırlığı olmayacaq». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁹²

66. Yenə də Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, bir qara dərilili qadın və ya bir gənc oğlan məscidi süpürüb-təmizləyərdi. Allahın elçisi (s) onu görmürdü. Bunun üçün də onun barəsində soruşdu. Səhabələr onun artıq dünyasını dəyişdiyini dedilər. [Bunu eşidən] Allahın elçisi (s): «Bəs mənə nə üçün xəbər verməmişsiniz?» – dedi. Səhabələr

⁸⁸ Buxari, 2/139, 140, 3/61, 70, 86, 218, Müslim, 421-ci hədis. Hədisdə insanlar arasında barışıq yaratmaq, bunun bütün islam ümmətinə şamil edilməsi, insanlar arasında münasibət qırılığının aradan qaldırılması, o cümlədən Əbu Bəkrin digər səhabələr üzərindəki fəziləti və namazda sübhənallah və əlhəmdülilləh deyilməsinin caizliyi qeyd olunur. Çünki bu Allahın zikrindədir. Hətta burada təsbih edənin məqsədi başqasına namazda etdiyi hər hansı bir hərəkəti işarə etmək olsa belə, bu caizdir. Həmçinin hədisdə namaz əsnasında belə yeni bir nemətin bəxş edilməsinə qarşılıq Allaha həmd etməyin müstəhəbliyi, ehtiyac olduğu zaman namaz əsnasında ətrafa baxmağın caizliyi, böyüyə hörmət əlaməti olaraq insanın özünə künyəsi ilə müraciət etməsi və namazda yüngül, az hərəkətlərə yol verməyin caizliyi öz əksini tapmışdır. Sonuncuya misal olaraq Əbu Bəkrin öz yerindən arxadaki cərgəyə doğru gerilənməsini göstərmək olar.

⁸⁹ Buxari, 10/408, Müslim, 2853-cü hədis.

⁹⁰ Buxari, 9/117, 11/236. Müslim hədisi təxric etməmişdir. Ona aid edilən rəvayət Buxarinin rəvayətlərindədir. Həmçinin buna bir neçə hədis alimləri diqqət yetirmişlər.

⁹¹ Müslim, 2846-cı hədis.

⁹² Buxari, 8/324, Müslim, 2785-ci hədis.

dedilər ki, o sadəcə olaraq süpürgəçi idi və buna görə də biz sənə xəbər vermədik. Allahın elçisi (s): «Məni onun qəbri üstə aparın» – deyə əmr etdi. Qəbri göstərdikdə o cənazə namazı qıldı və sonra dedi: «Həqiqətən, qəbiristanlıqda yatanların qəbirlərini zülmət bürüyüb. Allah-taala onlar üçün qıldığım namazla qəbirlərini nurla dolduracaq». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁹³

67. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Saçları dağınıq, üst-başları tozlu və qapılardan qovulmuş neçə-neçə insanlar vardır ki, bir iş üçün Allaha and versələr, Allah mütləq onların andını yerinə yetirər». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.⁹⁴

68. Üsamədən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Cənnətin qapısının yanında durdum. Oraya daxil olanların əksəriyyətinin yoxsullar olduğunun şahidi oldum. Mal-dövlət sahibləri isə hələ oraya buraxılmırdı. Lakin cəhənnəmlik olanlara Cəhənnəmə atılmaları əmr olundu. Cəhənnəmin qapısının yanında dayandım. Oraya daxil olanların isə əksəriyyətinin qadınlar olduğunu gördüm». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁹⁵

69. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Beşikdə [İsrail övladlarından] ancaq üç nəfər danışıbmışdır. İsa ibn Məryəm və Sahibi Cüreyc bunlardandır.

Cüreyc ömrünü Allaha ibadətdə keçirən bir bəndə olub. Özünə yüksək bir zirvədə ibadətqah hazırlamış və orada ibadət edirmiş. Günlərin bir günü Cüreyc namaz qılarkən anası onun yanına gəlir və: “Ey Cüreyc!” – deyə onu səsleyir. Cüreyc isə: “Ya Rəbbi, anama cavab verməyi və namazımı tamamlamağı mənə müyəssər et və onların hər ikisini üstün tutmağı mənə müvəffəq qıl” – deyə dua edir və namazına davam edir. Anası isə çıxıb gedir. Ertəsi gün o namazda ikən anası yenə gəlir və yenə: “Ey Cüreyc!” – deyə oğlunu səsleyir. Cüreyc isə yenə də: “Ya Rəbbi, anama cavab verməyi və namazımı tamamlamağı mənə müyəssər et və onların hər ikisini üstün tutmağı mənə müvəffəq qıl” – deyə dua edir və namazına davam edir. Ertəsi gün o namazda ikən anası yenə gəlir və yenə də: “Ey Cüreyc!” – deyə oğlunu səsleyir. Cüreyc isə yenə də: “Ya Rəbbi, anama cavab verməyi və namazımı tamamlamağı mənə müyəssər et və onların hər ikisini üstün tutmağı mənə müvəffəq qıl” – deyə dua edir və namazını davam etdirir. Bu dəfə anası: “Allahım! Zinakar qadınların üzünü görmədikcə onu öldürmə!” – deyə oğluna qarşıdır.

İsrail övladları Cüreyci və onun ibadət etməsini xatırlayarkən gözəlliyi ilə tanınan zinakar qadın da orada idi. Bu fahişə ətrafındakılara: “İstəsəniz, mən bu kişini yoldan çıxararam” – dedi. Qadın Cüreyci nə qədər yoldan çıxartmağa çalışdısa da, Cüreyc ona tərəf belə baxmadı. Zinakar qadın Cüreycin ibadətqahında özünə sığınacaq tapmış çobanın yanına gələrək ona özünə sahib olmağa imkan verdi. Çoban onunla cinsi əlaqədə oldu. Qadın hamilə oldu. Uşaq dünyaya gətirdikdə isə: “Bu uşaq Cüreycdəndir” – dedi. Camaat Cüreycin yanına gəldilər, onu üzə aşağı tulladılar, ibadətqahını dağıdıb, özünü də döyməyə başladılar. Cüreyc: “Sizə nə olub?” – deyə soruşdu. Camaat isə: “Sən bu fahişə ilə zina etmişən və onun səndən uşağı olub” – deyə cavab verdi. Cüreyc: “Körpə haradadır?” – deyə soruşdu. Camaat uşağı gətirdi. Cüreyc: “Qoyun namazımı qılım” – dedi. Namazı qılıb-qurtardıqdan sonra körpənin yanına gəldi, onun qarnından vuraraq: “Ay uşaq, atan kimdir?” – dedi. Körpə də: “Filan çobandır” – deyə cavab verdi. [Bunu eşidən] camaat Cüreycin yanına gəlib onu öpməyə və oxşamağa başladı. Cüreyc: “Sənin üçün

⁹³ Müslim (tam şəkildə), 956-cı hədis, Buxari (Hədisin “Həqiqətən, qəbiristanlıqda yatanların qəbirlərini...” hissəsi olmadan), 1/460. Hafiz deyir: Buxari bu əlavəni rəvayət etməmişdir. Çünki həmin əlavə bu isnadda mövcuddur və Sabitin yolu ilə nəq olunur. Bunu Həmmad ibn Zeydin bir neçə yoldaşları bəyan etmişdir. Hədisdə məscidlərin təmizlənməsinin, gözə görünməyən dost və xidmətçi barəsində soruşmağın fəziləti, mükafatı dua ilə əvəz etmək, xeyirli insanların cənazəsində iştirak etməyə təşviq etmək və o cümlədən cənazə namazını qılmayan insanın qəbr üstünə gedərək orada qılmasının müstəhəbliyi qeyd edilir.

⁹⁴ Müslim, 2622-ci hədis.

⁹⁵ Buxari, 11/361, Müslim, 2736-cı hədis.

ibadətghahını qızıldan tikərik” – dedilər. Cüreyc isə: “Xeyr, onu olduğu kimi palçıqdan tikin” – dedi. Camaat elə də etdi.

Bir dəfə körpə bir uşaq anasının döşündən süd əmərəkən bəzəkli bir at üzərində gözəl bir atlı oradan gəlib keçdi. Körpənin anası: “Allahım! Oğlumu da bunun kimi et!” – deyə dua etdi. Körpə anasının döşünü buraxıb üzünü atlıya tərəf çevirdi, ona baxdıqdan sonra: “Allahım! Məni onun kimi etmə” – deyə dua etdi. Sonra yenidən anasının döşünə qayıdıb əmməyə davam etdi.

Əbu Hüreyrə: «Allah elçisinin (s) şəhadət barmağını ağzına salaraq körpənin döşü əmməsini vəsf etməsi sanki gözlərimin önündədir. Barmağını əmməyə başladı. Sonra sözünə belə davam etdi:

«Camaat bir kəninin [cariyənin] yanından keçərkən onu döyməyə başladılar. Ona: “Sən zina etmişən, oğurluq etmişən” – dedilər. O isə: “Allah mənə bəs edər. O nə gözəl vəkildir” – deyirdi. [Bayaqkı körpənin] anası: “Allahım! Oğlumu bunun kimi etmə” – deyə dua etdi. Körpə döşü buraxıb üzünü kənizə tərəf çevirdi, ona baxdıqdan sonra: “Allahım! Məni onun kimi et” – deyə dua etdi. Burada ana ilə oğul arasında söhbət belə davam etdi:

Yanımızdan gözəl və yaraşlıq bir oğlan keçdi, mən: “Allahım! Oğlumu bunun kimi et” – dedim. Sən isə: “Allahım! Məni onun kimi etmə” – dedin. Camaat yanımızdan bir kənizi döyə-döyə aparır və: “Sən zina etmişən, oğurluq etmişən” deyirdilər. Mən: “Allahım! Oğlumu bunun kimi etmə” – dedim. Sən isə: “Allahım! Məni onun kimi et” – dedin. Uşaq: “Bu kişi zalım idi. Mən də [buna görə]: “Allahım! Məni onun kimi etmə” – dedim. Camaat bu kənizə zina etmədiyi halda “Zina etmişən”, oğurluq etmədiyi halda isə: “Oğurluq etmişən” – deyə [iftira atırdılar]. Mən də [buna görə] “Allahım! Məni onun kimi et” – deyə dua etdim” – dedi». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.⁹⁶

70. Səd ibn Əbu Vəqqasdan (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Altı nəfər olmaq üzrə Peyğəmbərlə (s) bir yerdə idik. Müşriklər Peyğəmbərə (s) dedilər: “Bu [altı nəfəri] qov ki, bizə qarşı cürət etməsinlər”. Mən, İbn Məsud, Hüzeyl qəbiləsindən bir nəfər, Bilal və adlarını çəkmədiyim iki nəfər orada idik. Allahın Öz elçisinin (s) qəlbinə yerləşməsini istədiyi onun könlünə yerləşdi. Allah elçisi (s) qəlbində bu barədə düşünürkən Allah-taala: «[Ya Rəsulum!] Rəbbinin camalını diləyərək səhər-axşam Ona dua edənləri yanından qovma»⁹⁷ – ayəsini nazil etdi». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.⁹⁸

71. Beyətur-ridvan əhlindən olan Əbu Hüreyrə ibn Amr əl-Müzənnidən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Əbu Sufyan Salman, Süheyb və Bilalın yanına gəldi. Onlar: «Allahın qılıncları Allahın düşməninə öz haqqını ala bilmədi» – dedilər. Əbu Bəkr (Allah ondan razı olsun!): «Bunu Qüreyşin ağsaqqalı və ağasınamı deyirsiniz?» – dedi və Peyğəmbərin (s) yanına gələrək bu barədə ona xəbər verdi. Peyğəmbər (s) də ona: «Ey Əbu Bəkr! Sən onları acıqlandıra bilərsən. Əgər onları acıqlandırmısan, onda Rəbbini də acıqlandırmış olursan» – dedi. Əbu Bəkr onların yanına gələrək: «Ey qardaşlar! Sizi acıqlandırdımmı?» – deyə soruşdu. Onlar da: «Xeyr, Allah səni bağışlasın, ay qardaş» – deyə cavab verdilər. Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.⁹⁹

72. Səhl ibn Səddən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Allah elçisi (s): «Mən və yetimin qəyyumu Cənnətdə belədir» – deyib şəhadət və orta barmaqları ilə işarə edərək onları bir-birindən ayırdı. Hədisi Buxari rəvayət etmişdir.¹⁰⁰

⁹⁶ Buxari, 6/344, 348, Müslim, 2550 və 8-ci hədislər. Əhməd, 2/436. Hədisdə valideynlərə qarşı xoş davranışın böyüklüyü, övlad üzürlü olsa belə, onların çağırışına cavab verməyin gərəkliliyi qeyd edilir. Lakin vəziyyət məqsəd nöqtəyi-nəzərdən fərqlənir. Həmçinin hədisdə fitnə-fəsadların Allaha sadiq bəndələrə heç bir şəkildə zərər vermə bilməməsi də özünü bariz şəkildə göstərir. Mühim vəziyyətlərdə Allaha sığınmaq namazda Ona yönəlməklə həyata keçirilir.

⁹⁷ əl-Ənam, 52.

⁹⁸ Müslim, 2413, 46-cı hədislər.

⁹⁹ Müslim, 2505-ci hədis.

¹⁰⁰ Buxari, 10/365, Tirmizi, 1919-cu hədis, Əbu Davud, 5150-ci hədis.

73. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Özünün və ya başqasının yetiminin qəyyumu və mən Cənnətdə beləyik». Ravi Malik ibn Ənəs şəhadət və orta barmaqları ilə işarə etdi. Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.¹⁰¹

Peyğəmbər (s) «Özünün və ya başqasının yetimi...» – dedikdə bu yetimin qohum və ya yad olması nəzərdə tuturdu. Öz yetiminin qəyyumu isə onun anası, babası, qardaşı və digər əqrabalara hesab olunur. Ən düzünü isə təbbi ki, Allah bilir.

74. Yenə də Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Bir-iki xurma dənəsi, yaxud da bir-iki loxma verilən kəs yoxsul deyildir. Əsil yoxsul [özünün fəqirliyi ilə yanaşı heç kəsə ağız açmayaraq] iffətli yaşayandır». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.¹⁰²

Buxari və Müslimin «əs-Səhih» adlı hədis toplularında qeyd edilən bir rəvayətdə isə belə deyilir: «Qarı-qarı gəzərək bir-iki loxma və ya bir-iki xurma dənəsi alan kəs yoxsul deyildir. Əsil yoxsul onu dolandıracaq imkandan məhrum olan, tanınmadığı üçün sədəqə verilməyən və insanlara ağız açmayan kəsdür».

75. Yenə də Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Dul qadının və kasıbın işinə [yardım etməyə] can atan kəs Allah yolunda cihad edənə bənzər». Mən hesab edirəm ki, Peyğəmbər (s) belə dedi: «Yorulmadan gecəni namaza dayanan və iftar etmədən oruc tutana bənzəyir». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.¹⁰³

76. Yenə də Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Məclislərin ən pisi odur ki, ora gələnlər buraxılmaz, gəlmək istəməyənlər isə dəvət olunur. Kim dəvəti qəbul etməsə, Allaha və Onun elçisinə müxalif olmuş olar». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.¹⁰⁴

Buxari və Müslimin «əs-Səhih» adlı hədis toplularında Əbu Hüreyrənin Peyğəmbərdən (s) nəql etdiyi bir rəvayətdə isə belə deyilir: «Zənginlərin dəvət olunduğu, kasıbların isə çağırılmadığı məclis necə də pis məclisdür».

77. Ənəsdən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Peyğəmbər (s): «Kim həddi-bülüğa çatanadək iki qız uşağını öz himayəsi altında saxlasa, mənimlə o, qiyamət günü belə olacaqdır» – deyib barmaqlarını bir-birinə birləşirdi. Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.¹⁰⁵

78. Aişədən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «İki qızı ilə bərabər yanıma girən bir qadın məndən bir şey istədi. Yanımda bir xurmadan başqa heç nə tapmadı. Onu da ona verdim. Xurmanı iki qızı arasında böldü, özü isə ondan heç yemədi. Sonra durub getdi. Peyğəmbər (s) yanıma gələndə bu barədə ona xəbər verdim. O isə: “Kimə bu qız uşaqlarından nəsib edilərsə və o da qızlara yaxşılıqlar edərsə, bu qızlar Cəhənnəm atəşi ilə onun arasında pərdə olacaqlar” – buyurdu». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.¹⁰⁶

79. Aişədən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «İki qızı ilə bərabər yanıma bir yoxsul qadın gəldi. Mən də ona üç xurma dənəsi verdim. Qadın da qızlarının hər birinə bir xurma verdi. Üçüncü xurmanı isə öz ağızına aparanda qızları onu da istədilər. Yemək istədiyi xurmanı onların arasında ikiye böldü. Onun bu hərəkəti məni çox təəccübləndirdi və

¹⁰¹ Müslim, 2983-cü hədis.

¹⁰² Buxari, 8/152, 3/269, 270, Müslim, 1039 və 102-ci hədislər.

¹⁰³ Buxari, 10/366, Müslim, 2982-ci hədis.

¹⁰⁴ Müslim, 1432 və 110-cu hədislər. Əbu Hüreyrənin Peyğəmbərdən (s) nəql etdiyi rəvayət: Buxari, 9/211, 212, Müslim, 1432, 107-ci hədislər.

¹⁰⁵ Müslim, 2631-ci hədis, Tirmizi, 1917-ci hədis.

¹⁰⁶ Buxari, 3/225, Müslim, 2629-cu hədis, Tirmizi, 1916-cı hədis.

bunu Allah elçisinə (s) danışdım. Allahın elçisi (s) isə: “Allah-taala onun bu hərəkəti ilə Cənnəti ona vacib buyurmuş, yaxud da onu Cəhənnəm alovundan xilas etmişdir” – buyurdu». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.¹⁰⁷

80. Əbu Şüreyh Xüveylid ibn Amr əl-Xuzaidən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Allahım! Mən iki zəif [məxluq] olan yetim və qadının hüquqlarına toxunmağı qəti şəkildə qadağan edirəm». Nəsai hədisi yaxşı (ceyyid) isnadla rəvayət etmişdir.¹⁰⁸

81. Musab ibn Səd ibn Əbu Vəqqasdan (Allah ondan və atasından razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Səd özünü başqalarından daha üstün hesab edirdi. [Buna görə də] Peyğəmbər (s): “Siz yalnız zəifləriniz sayəsində kömək görür və ruziləndirilirsiniz” – buyurdu». Hədisi Buxari rəvayət etmişdir.¹⁰⁹ Musab ibn Səd tabiun olmuşdur. Eyni hədisi Hafiz Əbu Bəkr əl-Bərqani «əs-Səhih»ində musabdan atasının dili ilə rəvayət etmişdir.

82. Əbu Dərda Uveymirdən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Allah elçisinin (s): “Zəifləri tapmaqda mənə kömək edin. Çünki siz yalnız zəifləriniz sayəsində kömək görür və ruziləndirilirsiniz” – deməsini eşitdim». Hədisi Əbu Davud yaxşı (ceyyid) isnadla rəvayət etmişdir.¹¹⁰

83. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Qadınlarla mehriban rəftar etməyi tövsiyə edin. Çünki qadın qabırğa sümüyündən yaranıbdır. Şübhəsiz ki, qabırğanın ən əyri yeri onun uc hissəsidir. Onu düzəltməyə can atsan, bu onun sınması ilə nəticələnər. Olduğu kimi də qoysan, o öz əyriliyində qalar. Buna görə də qadınlarla mehriban rəftar edin». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.¹¹¹

Buxari və Müslimin «əs-Səhih» adlı hədis toplularında qeyd olunan bir rəvayətdə isə belə deyilir: «Qadın qabırğa sümüyü kimidir. Düzəltməyə çalışsan, bu onun sınması ilə nəticələnər. Ondan istifadə etsən, onunla birgə onun əyriliyindən də istifadə etmiş olacaqsan».

Müslimin rəvayətində isə deyilir: «Qadın qabırğa sümüyündən yaranıbdır. Heç vaxt sənə görə heç bir yolda düz-əməlli yeriməz. Ondan istifadə etsən, onunla birgə onun əyriliyindən də istifadə etmiş olacaqsan, onu düzəltməyə çalışsan, bu onun sınması ilə nəticələnər. Onun sındırılması isə onunla boşanmaq deməkdir».

84. Abdullah ibn Zəmadən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, o, Peyğəmbərin (s) xütbə oxuduğu zaman dəvəni və onu kəsəni yada saldığını eşitdi. Allahın elçisi (s): «Onların ən rəzili [Allahın bir möcüzə olaraq qayanın içindən çıxartdığı dəvəni öldürməyə] qalxdığı zaman» – ayəsini xatırladı. (Yəni) onlar arasından güclü, şərgətirən və möhkəm biri yerindən götürüldü. Sonra Allahın elçisi (s) qadınları xatırladı, onlar haqqında nəsmihətlər verərək: «Sizdən biri arvadını qulu döydüyü kimi döyür, bəlkə də həmin günün axırı onunla birlikdə yatağa girər»¹¹² – buyurdu. Daha sonra Allahın elçisi (s) [bağırsaqlardan] yel çıxdığı zaman

¹⁰⁷ Müslim, 2630-cu hədis.

¹⁰⁸ Nəsai hədisi «əl-Kübra» əsərində rəvayət etmişdir. Çünki biz ona «əl-Müctəbə əl-Mətbu»da rast gəlmədik. Eyni hədisi Əhməd (2/439) və İbn Macə (3678-ci hədis) Əbu Hüreyrədən həsən isnadla rəvayət etmişdir.

¹⁰⁹ Buxari, 6/65, Əhməd, 1/173.

¹¹⁰ Əbu Davud, 2594-cü hədis, Əhməd, 5/198, Nəsai, 6/45, Tirmizi, 1702-ci hədis. Hədisin isnadı səhihdir. İbn Hibban (1620) və Hakim (2/106, 145) isə hədisi səhih hesab etmişlər. Zəhəbi də bu isnadla razıdır. Tirmizi hədisin həsən səhih olduğunu iddia edir. Təlha ibn Müsrifin Musab ibn Səddən atasının dili ilə nəql etdiyi hədisi Nəsai (6/45) rəvayət etmişdir. Hədis belədir: Səd özünü Peyğəmbərin (s) digər səhabələrindən üstün tuturdu. [Buna görə də] Peyğəmbər (s): “Həqiqətən, Allah-taala bu ümmətə onun zəiflərinin duaları, namazları və sadıqlıyı sayəsində kömək edər” – buyurdu. Hədisin isnadı səhihdir.

¹¹¹ Buxari, 6/261, 262, 9/218, 219, Müslim, 1468, 59 və 60-cı hədislər.

¹¹² Buxarinin rəvayətində isə: «Onunla cinsi əlaqədə olur» – deyilir. Hədisdə köləni tərbiyə edərəkən ona möhkəm vurmağın caizliyi, qadınlara isə bu cür deyil, daha mülayim şəkildə vurmağın caizliyi öz əksini tapır.

insanların gülməsi barədə nəsihətlər verərək buyurdu: «Sizlərdən biri özünün də etdiyi bir şeyə nə üçün gülür?!» Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.¹¹³

85. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Mömin kişi mömin qadından küsməməli və ona nifrət etməməlidir! Bir xasiyyətini bəyənməsə də, digərindən mütləq razı qalacaqdır». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.¹¹⁴

86. Amr ibn əl-Əhvas əl-Cuşəmidən (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Peyğəmbər (s) vida həccində Allah-taalaya həmd-səna etdikdən və insanlara öyüd-nəsihətlər verdikdən sonra buyurdu: «Dinləyin! Qadınlarla yaxşı rəftar edin. Çünki onlar sizin əsirinizdir [sizin qulluğunuzdadır].¹¹⁵ Çünki siz açıq-aydın bir pisliyi sübut olaraq gətirməyincə bundan [onlarla cinsi əlaqədə olmaqdan, öz namusu ilə ərini və onun malını qorumasından] başqa onlardan heç bir şeyə malik deyilsiniz. Əgər onların pis iş görmələri sübuta yetirilsə, [öncə] onlardan yatağınızı ayırın, [sonra] isə incitməmək şərti ilə onları yüngülcə döyün. Sizə qarşı itaətkarlıq göstərsələr, onlarla [höcətləşmək və onlara əziyyət vermək üçün] başqa yollar axtarmayın. Bilin ki, sizin qadınlarınız üzərində, qadınlarınızın da sizin üzərinizdə haqları vardır. Sizin qadınlarınız üzərindəki haqqınıza gəldikdə, onlar istəmədiyiniz adamlara yatağınızı açmamaları və onları evinizə buraxmamalarıdır. Bilin ki, onların da sizin üzərinizdəki haqqı sizin onları geyim və qida ilə yaxşı təmin etməyinizdir». Hədisi Tirmizi rəvayət etmiş və onu həsən-səhih adlandırmışdır.¹¹⁶

87. Müaviyə ibn Heydədən (Allah ondan razı olsun!) belə deməsi rəvayət olunur: «Allah elçisindən (s): “Ey Allahın elçisi! Bizim zövcələrimizin yanında borcumuz nədən ibarətdir?” – deyə soruşdum. Peyğəmbər (s) də mənə: «Özün yedikdə onu da yedizdirməyin, geydikdə onu da geydirməyin, vurarkən sifətinə vurmamağın, onu biədəb sözlərlə təhqir etməməyin [Allah səni rüsvay eləsin – deməməyin] və yatağını ondan ayırarkən evi tərk etməməyindir». Hədisi Əbu Davud həsən isnadla rəvayət etmişdir.¹¹⁷

88. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Möminlərin ən kamil imanlıları yüksək əxlaq sahibi olanlardır. Sizin ən xeyirliniz isə qadınlara qarşı xoş davrananlardır». Hədisi Tirmizi rəvayət etmiş və onu həsən-səhih adlandırmışdır.¹¹⁸

89. İyas ibn Abdullah ibn Əbu Zübabdan (Allah ondan razı olsun!) rəvayət olunur ki, Allah elçisi (s) belə buyurdu: «Allahın qullarını (qadınları) döyməyin!» Bu zaman Ömər (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) hüzuruna gələrək: «Qadınlar ərlərinə qarşı çıxmağa cürət etdilər» – dedi. Allahın elçisi (s) də bunun üçün qadınların döyülməsinə icazə verdi. Bundan sonra xeyli qadın Allah elçisinin (s) zövcələrinin və kənizlərinin yanına gəlib öz ərlərindən şikayət etməyə başladılar. [Bunu görən] Allah elçisi (s) dedi: «Xeyli qadın Məhəmmədin ailəsini [zövcələrini və kənizlərini] dövrəyə alaraq öz ərlərindən şikayət edirlər. Onlar [kişilər] sizin xeyirliniz deyildir». Hədisi Əbu Davud səhih isnadla rəvayət etmişdir.¹¹⁹

¹¹³ Buxari, 8/542, Müslim, 2855-ci hədis, Əhməd, 4/17.

¹¹⁴ Müslim, 1469-cu hədis.

¹¹⁵ Allahın elçisi (s) ərin hökmü altına keçdikdən sonra qadını əsirə bənzədir.

¹¹⁶ Tirmizi, 1163-cü hədis, İbn Macə, 1851-ci hədis. Buna bənzər hədisi Əhməd (5/72, 73) Əbu Hürre ər-Riqaşidən, o da öz əmisinin dilindən rəvayət etmişdir.

¹¹⁷ Əbu Davud, 2142-ci hədis, Əhməd, 4/446, 447, 5/3, İbn Macə, 1850-ci hədis. Bu hədisin isnadı səhihdir.

¹¹⁸ Tirmizi, 1162-ci hədis, Əhməd, 2/250, 472. Bu hədisin isnadı həsəndir. İbn Hibban (1311) və Hakim (1/3), hədisi səhih hesab etmişlər. Zəhəbi də hədisin səhih olması haqda onlarla həmfikiridir.

¹¹⁹ Əbu Davud, 2146-cı hədis, İbn Macə, 1985-ci hədis. Hədisi İbn Hibban (1316) səhih hesab etmişdir. Buna bənzər hədisi də İbn Hibban (1315) İbn Abbasdan rəvayət etmişdir. Digər oxşar hədisi isə Beyşəqi Əbu Bəkrin qızı Ümm Gülsümdən rəvayət etmişdir.

90. Abdullah ibn Amr ibn əl-Asdan (Allah ondan və atasından razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Dünya bütünlüklə nemətlərlə doludur. Bu nemətlərin ən xeyirlisi isə əməlisaleh qadındır». Hədisi Müslim rəvayət etmişdir.¹²⁰

91. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Əgər kişi arvadını yatağına¹²¹ çağırarkən arvadı gəlməkdən imtina etsə və bunun nəticəsində kişi əsəbi bir halda gecələsə, mələklər səhərə qədər həmin qadına lənət oxuyar». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.¹²²

Buxari və Müslimin digər bir rəvayətində isə Peyğəmbər (s) belə buyurur: «Qadın yatağını ərindən ayıraraq gecələsə, mələklər səhərə qədər həmin qadına lənət oxuyar».

Bir rəvayətdə isə Allah elçisinin (s) belə buyurduğu bildirilir: «And olsun canım əlində olana! Kişi arvadını yatağına çağırarkən arvadı gəlməkdən imtina etsə, səmadakı [hər şeydən uca və ulu olan Allahın] ona qarşı qəzəbi əri ondan razı qalanadək davam edəcək».

92. Yenə də Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Əri evdə ola-ola qadının ondan icazəsiz oruc tutması və ondan icazəsiz kimi isə evinə buraxması halal deyildir». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.¹²³ Hədisin mətni Buxariyə aiddir.

93. İbn Ömərədən (Allah ondan və atasından razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Sizin hər biriniz bir himayədarsınız və hər biriniz də öz əlinin altındakılara cavabdehsiniz. Əmir (dövlət və ya vilayət başçısı) də bir himayədarıdır. Kişi öz ailə üzvlərinin idarəçisidir. Qadın isə ərinin evi və övladları üzərində bir nəzarətçidir. Bir sözlə, sizin hər biriniz bir himayədarsınız və hər biriniz də öz əlinin altındakılara cavabdehsiniz». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.¹²⁴

94. Əbu Əli Talq ibn Əlidən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Qadın təndir başında da olsa, əri onu öz ehtiyacından ötrü çağırdığı zaman mütləq getsin». Hədisi Tirmizi və Nəsai rəvayət etmiş, Tirmizi hədisin həsən-səhih adlandırmışdır.¹²⁵

95. Əbu Hüreyrədən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Bir kimsənin başqa bir kimsəyə səcdə etməsini əmr etmiş olsaydım, qadının öz ərinə səcdə etməsini əmr edərdim». Hədisi Tirmizi rəvayət etmiş və onu həsən-səhih adlandırmışdır.¹²⁶

96. Ümm Sələmədən (Allah ondan razı olsun!) Allah elçisinin (s) belə deməsi rəvayət 7 olunur: «Hansı qadın əri ondan razı halda ölsə, Cənnətə daxil olar». Hədisi Tirmizi rəvayət etmiş və onu həsən adlandırmışdır.¹²⁷

¹²⁰ Müslim, 1467-ci hədis.

¹²¹ Burada cinsi əlaqə ifadəsinin Peyğəmbər (s) tərəfindən yataq sözü ilə əvəz edilməsi İslam dininin ən yüksək və ən gözəl ədəb qaydalarından bir nümunədir.

¹²² Buxari, 9/258, Müslim, 1436, 122 və 121-ci hədislər.

¹²³ Buxari, 9/259, 260, Müslim, 1026-cı hədis.

¹²⁴ Buxari, 2/317, Müslim, 1829-cu hədis, Əhməd, 2/5, 54, 111.

¹²⁵ Tirmizi, 1160-cı hədis. İbn Hibban (1295) isə hədisi səhih hesab etmişdir. Oxşar hədisi Bəzzar Zeyd ibn Ərqamdan rəvayət etmişdir.

¹²⁶ Tirmizi, 1159-cu hədis. Hədisin isnadı həsəndir. İbn Hibban (1291) isə hədisi səhih hesab etmişdir. Oxşar hədisi Əhməd (5/227, 228) Müazdan rəvayət etmişdir. Lakin onun isnadında kəsik vardır. Digər oxşar hədisi isə yenə də Əhməd İbn Əbu Aufadan rəvayət etmiş və onu da İbn Hibban (1290) səhih hesab etmişdir. Üçüncü oxşar hədisi isə Əhməd (6/76) və İbn Macə (1852-ci hədis) Aişədən rəvayət etmişdir.

¹²⁷ Tirmizi, 1161-ci hədis, İbn Macə, 1854-cü hədis. Hədisin isnadı Müsavir əl-Hümeyrinin və ondan rəvayət edənin [anasının] məchul qalması səbəbi ilə zəifdir.

97. Müaz ibn Cəbəldən (Allah ondan razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Bu dünyada ərini incidən qadına ərinin cənnət hurilərindən olan arvadı: “Allah səni öldürsün, onu incitmə! O sənin yanında bir qonaqdır və tezliklə səndən ayrılıb bizə gələcəkdir” – deyər». Hədisi Tirmizi rəvayət etmiş və onu həsən adlandırmışdır.¹²⁸

98. Üsamə bint Zeyddən (Allah ondan və atasından razı olsun!) Peyğəmbərin (s) belə deməsi rəvayət olunur: «Mən özümdən sonra kişilər üçün qadınlar kimi zərərli bir fitnə qoyub getmədim». Hədisi Buxari və Müslim rəvayət etmişdir.¹²⁹

¹²⁸ Tirmizi, 1174-ci hədis, Əhməd, 5/242. Hədisin isnadı səhihdir. Çünki İsmayıl ibn Əyyaşın Şam əhlindən olan rəvayəti səhihdir. Bu rəvayət də Şam əhlindən varid olunur. Adını çəkdiyimiz ravinin şeyxi şamlı və siqə (inamli) dərəcəli Bəhir ibn Səiddir.

¹²⁹ Buxari, 9/118, Müslim, 2740-cı hədis.